

# คำซ้อนในภาษาไทยสมัยอยุธยา

จุไรรัตน์ ลักษณศิริ

การซ้อนคำเป็นวิธีการสร้างคำใหม่ในภาษาไทยซึ่งทำให้มีคำใช้เพิ่มมากขึ้น คำที่เกิดจากการซ้อนคำเรียกว่า คำซ้อน เท่าที่มีหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรปรากฏ พบว่าการสร้างคำด้วยวิธีการซ้อนคำนั้นมาแล้วในภาษาไทยสมัยสุโขทัย<sup>๑</sup> ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าเป็นภาษาไทยสมัยแรก ภาษาไทยรุ่นต่อมาคือภาษาไทยสมัยอยุธยา ก็ปรากฏว่ามีการสร้างคำขึ้นใช้ด้วยการซ้อนคำเช่นกัน ซึ่งวิธีสร้างคำซ้อน และคำซ้อนต่าง ๆ ที่ปรากฏในสมัยอยุธยาก็ได้ใช้สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ผู้เขียนได้เคยเขียนบทความเรื่องคำซ้อนในภาษาไทยสมัยสุโขทัยมาแล้ว ในบทความนั้นจึงขอลำดับถึงเรื่องคำซ้อนในภาษาไทยสมัยอยุธยาเป็นการต่อเนื่อง โดยจะกล่าวถึงประเภทและโครงสร้างของคำซ้อนในภาษาไทยสมัยอยุธยา และกล่าวถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปคำ และความหมายของคำซ้อนในภาษาไทยสมัยอยุธยามาใช้ในภาษาไทยปัจจุบัน ทั้งนี้ได้มุ่งแสดงวิวัฒนาการคำซ้อน

ในภาษาไทยจากสมัยสุโขทัยถึงสมัยอยุธยา เพราะยังไม่มีหลักฐานแสดงแน่ชัดว่าภาษาไทยสมัยอยุธยาเปลี่ยนแปลงมาจากภาษาไทยสมัยสุโขทัย<sup>๒</sup> การศึกษาต่อเนื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นว่า การสร้างคำซ้อนเป็นลักษณะการสร้างคำอย่างหนึ่งของไทยที่ปรากฏในภาษามาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นไทยสมัยสุโขทัยซึ่งเป็นไทยฝ่ายเหนือ หรือไทยสมัยอยุธยาซึ่งเป็นไทยฝ่ายใต้

๑. ดู จุไรรัตน์ ลักษณศิริ, “คำซ้อนในภาษาไทยสมัยสุโขทัย,” “อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ๑-๒ (๒๕๒๖)

๒. ปรีชา ขำขวัญชน, “การใช้ภาษาร้อยแก้วในภาษาไทยสมัยอยุธยา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตแผนกวิชาภาษาไทย คณะบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๓), หน้า ๘.

หรือแม้แต่ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ในปัจจุบัน  
ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากไทยสมัยอยุธยา

ในบทความนี้จะไม่ขอกล่าวถึงรายละเอียดที่เกี่ยวกับคำซ้อนเพราะได้กล่าวถึงไว้ในบทความเรื่องคำซ้อนในภาษาไทยสมัยสุโขทัยแล้ว แต่จะกล่าวถึงเรื่องราวของคำซ้อนเพียงเล็กน้อย เพื่อความต่อเนื่องเท่านั้น

คำซ้อน คือ การนำเอาคำหรือกลุ่มคำที่มีความหมายเหมือนกัน หรือคล้ายคลึงกันมาซ้อนกัน คำซ้อนแต่ละคำมีส่วนประกอบ ๒ ส่วน คือ ส่วนที่เป็นคำตั้ง และส่วนที่มาซ้อนเรียกว่าคำเติม คำทั้งสองส่วนนี้อาจเป็นคำหรือกลุ่มคำที่มีพยางค์เดียว หรือมากพยางค์ก็ได้ เมื่อซ้อนคำกันแล้วความหมายจะไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม แต่ช่วยเน้นความขยายความ หรือไขความให้คำเดิมชัดเจน บางครั้งซ้อนคำกันแล้วจะมีความหมายใหม่แต่ความหมายใหม่จะมีเค้า หรือเกี่ยวเนื่องกับความหมายเดิม

คำซ้อนในภาษาไทยปัจจุบันมี ๓ ชนิดใหญ่ ๆ คือ คำซ้อน ๒ คำ คำซ้อน ๔ คำ และคำซ้อนมากกว่า ๔ คำ เช่น คำซ้อน ๖ คำ และคำซ้อน ๘ คำ เป็นต้น ส่วนคำซ้อนในภาษาไทยสมัยสุโขทัยพบคำซ้อน ๓ ชนิดใหญ่ ๆ ดังกล่าวเช่นกัน คำซ้อนทั้งสองสมัยนี้แม้ว่าจะมีช่วงระยะเวลาต่างกันประมาณ ๗๐๐ ปี แต่ก็มีประเภทและโครงสร้างของคำซ้อนที่คล้ายคลึงเป็นส่วนใหญ่ ส่วนคำซ้อนสมัยอยุธยานั้นจะมีประเภทและโครงสร้างของคำที่เหมือนกัน หรือต่างกับคำซ้อนในภาษาไทยสมัยปัจจุบันอย่างไร จะได้กล่าวถึงต่อไป

บทความเรื่องนี้ผู้เขียนศึกษาหาข้อมูลจากเอกสารซึ่งใช้ภาษาร้อยแก้ว เพราะเป็นภาษาที่ใช้ติดต่อดสื่อสารกันเป็นปกติมากกว่าภาษาร้อยกรอง โดยศึกษาจากศิลาจารึกสมัยอยุธยา<sup>๑</sup> และเอกสารสมัยอยุธยาได้แก่ประชุมจดหมายเหตุอยุธยาภาค ๑<sup>๒</sup> และกฎหมายตราสามดวง<sup>๓</sup> ซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า

๑. จารึกสมัยอยุธยาที่นำมาหาข้อมูล คือ จารึกหลักที่ ๕๑ (จารึกลานเงินภาษาไทยวัดมหาธาตุ อยุธยา) จารึกหลักที่ ๕๒ (จารึกแผ่นคูปักภาษาไทยวัดมหาธาตุ อยุธยา) และจารึกหลักที่ ๕๒ (จารึกพลับพลา จตุรมุข อยุธยา)

๒. เมื่ออ้างถึงข้อความในประชุมจดหมายเหตุอยุธยาภาค ๑ จะเขียนดังตัวอย่างนี้ (ประชุมจดหมายเหตุ. น. ๗) หมายความว่า อ้างจากประชุมจดหมายเหตุอยุธยาภาค ๑ หน้า ๗

๓. เมื่อจะอ้างถึงข้อความในกฎหมายตราสามดวง จะเขียนดังตัวอย่างนี้ (๑ กฎ. ๒๖) หมายความว่า อ้างจากกฎหมายตราสามดวง เล่ม ๑ หน้า ๒๖

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้ชำระขึ้นใหม่ กฎหมาย  
ตราสามดวงนี้ผู้เขียนเห็นสมควรจัดไว้เป็น  
เอกสารสมัยอยุธยา เนื่องจากสาเหตุ ๒ ประการ  
ประการแรก เห็นพ้องกับการแบ่งสมัยภาษา  
ของปรีชา ช้างขวัญยืน<sup>๑</sup> ที่กำหนดว่าภาษา  
ไทยสมัยอยุธยาเริ่มต้นตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา  
และสิ้นสุดลงในสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตน  
โกสินทร์ และภาษาไทยสมัยรัตนโกสินทร์  
เริ่มต้นขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ เหตุที่กำหนด  
ให้ภาษาไทยสมัยอยุธยาสิ้นสุดลงในสมัยรัชกาล  
ที่ ๓ เพราะในสมัยรัชกาลที่ ๔ มีการเปลี่ยน  
แปลงทางภาษาอย่างเห็นได้ชัด คือ การรับ  
ศัพท์ภาษาอังกฤษเข้ามาใช้ในภาษาไทยอย่าง  
มากมาย ส่วนในสมัยรัชกาลที่ ๒ และรัชกาล  
ที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นั้น ไม่มีความ  
เปลี่ยนแปลงทางภาษาอย่างเห็นได้ชัด ภาษา  
ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ในช่วงแรกๆ จึงเป็น  
ภาษาที่สืบทอดมาจากภาษาสมัยอยุธยา ฉะนั้น  
ภาษาที่ปรากฏในกฎหมายตราสามดวงจึงจัด  
เป็นภาษาสมัยอยุธยาด้วย ประการที่สอง  
กฎหมายตราสามดวง รัชกาลที่ ๑ โปรดเกล้าฯ  
ให้ชำระและรวบรวมขึ้นใหม่ ประกอบด้วย

กฎหมายเก่าที่ตกทอดมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา  
เป็นส่วนใหญ่ และมีบัญญัติเพิ่มขึ้นใหม่บ้าง  
ในสมัยรัชกาลที่ ๑<sup>๒</sup> เมื่อกฎหมายตราสามดวง  
เป็นเอกสารที่ได้ตกทอดมาแต่สมัยอยุธยา  
ภาษาที่ใช้ย่อมเป็นภาษาอยุธยาด้วย และแม้  
ว่าจะมีการชำระใหม่ก็ได้ชำระในสมัยรัชกาลที่  
๑ ซึ่งภาษาในสมัยพระองค์จึงเป็นภาษาสมัย  
อยุธยาถึงเหตุผลข้อแรก ด้วยเหตุผลดังกล่าว  
๒ ประการจึงนำเอากฎหมายตราสามดวงมา  
ศึกษาหาข้อมูลคำซ้อนในภาษาไทยสมัยอยุธยา  
และถือเอากฎหมายตราสามดวงเป็นหลักใน  
การศึกษาหาข้อมูล เพราะเป็นเอกสารที่  
บันทึกถ้อยคำที่ใช้กันมาเป็นระยะเวลายาวนาน

จากการศึกษาเอกสารและจารึกในสมัย  
อยุธยาพบว่าภาษาไทยสมัยอยุธยามีคำซ้อน  
๖ ประเภท คือ

๑. คำซ้อน ๒ คำ
๒. คำซ้อน ๓ คำ
๓. คำซ้อน ๔ คำ
๔. คำซ้อน ๕ คำ
๕. คำซ้อน ๖ คำ
๖. คำซ้อน ๘ คำ

๑. ปรีชา ช้างขวัญยืน, "การใช้ภาษาร้อยแก้วในภาษาไทยสมัยอยุธยา," หน้า ๑-๑๐.

๒. มานีสา ปิยะสิงห์, "ศึกษาลักษณะสังคมไทย วิเคราะห์จากบทกลอนในกฎหมายตราสามดวง,"  
(วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร  
๒๕๒๑) หน้า ๕.

คำซ้อนแต่ละประเภทนี้ประกอบด้วยโครงสร้างของคำหลายลักษณะ ซึ่งจะกล่าวรายละเอียดต่อไปตามลำดับ

## คำซ้อน ๒ คำ

คำซ้อน ๒ คำ จะประกอบด้วยคำตั้งและคำเติมส่วนละ ๑ คำ คำทั้งสองส่วนนี้อาจจะเป็นคำพยางค์เดียวหรือคำมากพยางค์ก็ได้ คำซ้อน ๒ คำ ที่ปรากฏในภาษาไทยสมัยอยุธยานี้มีโครงสร้างต่างกัน ๓ แบบ คือ

แบบที่ ๑ การซ้อนด้วยคำที่มีความหมายเดียวกันกับคำตั้ง หมายความว่า ความหมายประจำคำของคำตั้งและคำเติมนั้นแปลได้ตรงกัน คำที่นำมาซ้อนเข้าคู่กันมักจะเป็นคำชนิดเดียวกันเมื่อซ้อนคำกันแล้วจะเกิดรูปคำใหม่ที่มีความหมายคงเดิมที่ซ้อนคำนั้นก็เพื่อไขความหมายของคำอีกคำหนึ่ง ซึ่งโดยมากเป็นคำยืม แต่จะมีอยู่เป็นจำนวนไม่น้อยที่ซ้อนคำไทยด้วยกัน ทั้งนี้ไขเพื่อไขความแท้เพื่อความไพเราะของภาษาเป็นสำคัญ คำซ้อนประเภทนี้พบมากมายทั้งที่เป็นคำนาม คำกริยา คำกริยากรรมย่อ และคำกริยาวิเศษณ์ ดังตัวอย่าง

### ๑. คำนาม เช่น

- เรานี้คืออำมรินทรเทวราชเป็นใหญ่ในสองชั้นฟ้าลงมาหวังจะเอานามแห่งเราใส่เข้าในกองธรรมให้มีนามชื่อว่าหลักอินทระภาษ... (๑ กฏ. ๔๗)
- ดูเร็กยาม<sup>๑</sup> ให้โจร (๓ กฏ. ๒๖๑)
- ถ้าวาซังม้าโคกระบือสาระพัสต์ซึ่งมันลุ่มลุดจากหลักแหล่ง<sup>๒</sup> (๓ กฏ. ๒๕๗)
- ขอได้เยี่ยงดูข้า<sup>๓</sup> อริษฐานนี้ (จารึกหลักที่ ๔๑)
- ...เพื่อจะเป็นต้นหนแลนายเข้มสำหรับสำเภาเกตรา<sup>๔</sup>

(ประชุมจดหมายเหตุ. น. ๓๘)

๑. เร็กยาม เร็ก คือ ถูกขัง หมายถึงคราวหรือเวลาซึ่งเหมาะเป็นขังมงคล ยามหมายถึง คราว, เวลา  
 ๒. หลัก หมายถึง เสาที่ปักไว้, ที่ผูก แหล่งหมายถึงที่อยู่, ที่, แห่ง  
 ๓. ดู หมายถึง ฉนั้น, ข้า  
 ๔. เกตรา หมายถึง เรือสำเภา



- ...และที่แดน <sup>๑</sup>เหยาเรื่อน<sup>๑</sup> ถนนทะลา<sup>๒</sup> อันเปนตรธานไปถึงบางพาน
- ...ให้ชาวสมุหคํารวจเฮอร์พล<sup>๓</sup> ไปช่วยกัน (๑ กฏ. ๑๑๘)
- ...สงฆพิภภาษามีต้องแท้เป็นฉายาเงา<sup>๔</sup> ปราชิก (๔ กฏ. ๑๔๔)
- ...ก็ให้ท่อยกระบานคี่สะเลิกออกเสียแล้ว (๔ กฏ. ๑๑๘)

## ๒. คำกริยา เช่น

- ถ้าผู้ใดชิงช่วง<sup>๕</sup> หยิบเอาเองของนั้นอย่าให้มัน (๑ กฏ. ๙๖)
- ถ้าผู้ใดกระทำลามกในหน้าทับหน้าจวน ผู้ใดแลเห็น  
จับกุมมาว่าใช้. (๔ กฏ. ๙๖)
- ...แล้วให้มุ่นกระหมวด<sup>๖</sup> ผมเข้าทงสัน (๔ กฏ. ๑๑๘)
- ...แล้วลงมาปะฎิสนธิกำเนิด<sup>๗</sup> ในตระกูลมหาอำมาตย์ (๑ กฏ. ๑๒)
- ...ประการหนึ่งชายลักลอบพูดจา<sup>๘</sup> ถ้วยเมียท่าน (๒ กฏ. ๒๐๗)
- ...และผู้พิภภาษาระลาการพึงมละเว้น<sup>๙</sup> เสียซึ่งโมหะนั้น (๑ กฏ. ๕๔)
- ...มีผู้มาร้องฟ้องว่าช่างม้าโคกระบือปล่อยปละ<sup>๑๐</sup> เสีย (๑ กฏ. ๑๖๗)
- ...แต่ผู้ใดรักษาพยาบาลแลมันถึงแก่ก้ามตาย<sup>๑๑</sup> (๒ กฏ. ๓๐๑)
- ...ให้ลงโทษปรับใหม่<sup>๑๒</sup> โดยพระราชกฤษฎีกา (๒ กฏ. ๑๗/๑)
- ...ให้ผู้ใดพิจารณาจดหมาย<sup>๑๓</sup> ไว้ (๓ กฏ. ๓๗)

๑. เหยา หมายถึง ท่อยอาศัย

๒. ทะลา หมายถึง ถนนใหญ่

๓. ร หมายถึง พล, พลรบ, กองทหาร

๔. ฉา หมายถึง เงา

๕. ช่วง หมายถึง แข้ง, ชิง

๖. มุ่น หมายถึง กระหมวด

๗. ปะฎิสนธิ คือ ปฎิสนธิ หมายถึง เกิด, กำเนิด

๘. จา เป็นคำภาษาถิ่น หมายถึง พูด, กล่าว

๙. มละ หมายถึง ละ, ทิ้ง

๑๐. ปละ หมายถึง ละทิ้ง, ปล่อย, ละเลย

๑๑. ถึงแก่ก้าม หมายถึง ถึงแก่กรรม, ตาย

๑๒. ใหม่ หมายถึง ปรับเอา

๑๓. หมาย หมายถึง จดไว้

- หนึ่งผู้ใดอยู่ใน ทับ  
ศึก } มิได้รักษาช้างม้าไว้ให้มั่นคงให้ *ลู่ย่หุด*<sup>๑</sup>  
จากหลักแหล่ง (๒ กฏ. ๑๓๘)

- ถ้าชาวนั้นสำทวคบพวกเพื่อนไป *อุลาก* ลูกสาว  
หลานสาว }  
ท่านมา (๒ กฏ. ๒๖๗)

- ...พิจารณาเป็นสัจว่ามัน *เร้นซ่อน* ก็นอยู่ด้วยมันจริง (๒ กฏ. ๓๒๔)

### ๓. คำกริยากรรมย่อ เช่น

- อันว่ากบประจักษ์ความสุขในเบญจกามคุณทั้งหลายนั้นเป็นอัน *ชั่วด้วย*<sup>๒</sup>  
(ประชุมจดหมายเหตุ น. ๓๖)

- ...เป็นครูโทษอัน *ใหญ่หลวง*<sup>๓</sup> หนักหนา (๔ กฏ. ๑๖๗)

### ๔. คำกริยาวิเศษณ์ เช่น

- ความบ้านความเมืองละไว้ให้ *เนิ่นช้า*<sup>๔</sup> (๔ กฏ. ๙๙)

- แล *อยู่หึ่งนาน*<sup>๕</sup> ผู้ให้ลูกแก่ท่านนั้นจเอาจูกตนคืนเล่า (๓ กฏ. ๑๕๔)

- พระราชกุมารผู้ใหญ่นั้นเป็นมหาอุปราชอยู่ *จำเนียรนาน*<sup>๖</sup>  
มาพระราชบิดาถึงธวัชคต (๑ กฏ. ๑๑)

**แบบที่ ๒** การซ้อนด้วยคำที่มีความหมายคล้ายกัน ส่วนของคำที่มาเติมจะมีความหมายไม่ตรงกันกับคำตั้งที่เดียว แต่ก็มี ความหมายคล้ายคลึงกัน ไปในทำนองเดียวกัน คำที่มาซ้อนเติมนี้อาจจะอยู่เป็นคำต้นหรือคำท้ายก็ได้ คำซ้อนชนิดนี้ที่พบในภาษาไทยสมัยอยุธยาส่วนใหญ่เป็นคำนามและคำกริยา เมื่อซ้อนคำกันแล้วทำให้เกิดรูปคำใหม่และมีผลต่อความหมาย ๒ ลักษณะ คือ

๑. *ลู่ย่* หมายถึง คลายออก, ไม่แน่น
๒. *ถอย* หมายถึง ชั่ว
๓. *หลวง* หมายถึง ใหญ่
๔. *เนิ่น* หมายถึง ช้า
๕. *หึ่ง* หมายถึง นาน
๖. *จำเนียร* หมายถึง นาน

๑. เมื่ออ่านคำแล้ว มิได้ทำให้เกิดคำใหม่ที่มีความหมายใหม่ แต่ช่วยขยายหรือเน้นความหมายเดิมให้เด่นชัดหรือกระชับ ฉะนั้นความหมายสำคัญจึงอยู่ที่เฉพาะคำตั้ง ซึ่งอาจอยู่เป็นคำต้นหรือคำท้ายก็ได้ บางครั้งความหมายอาจอยู่ที่คำทั้งสองรวมกัน ดังตัวอย่าง

#### ๑.๑ คำนาม

ความหมายอยู่ที่คำต้น เช่น

- ในขอบเขตชั้นทศมาพระราชอาณาจักร... (๑ กฎ. ๔๑)
- แลเอมาเลี้ยงลูกเต้า (๓ กฎ. ๖๖)
- ถ้านายเงินมันไปได้บอกผู้ขายๆ มีทุกขทัณฑ์<sup>๑</sup> ไซ้เจบประการใดๆ (๒ กฎ. ๓๐๒)

ความหมายอยู่ที่คำท้าย เช่น

- แลเห็นว่าอรรถคดีข้อความค้างผู้พิรุธเปน นิลโทษ<sup>๒</sup> แท้แล้ว (๔ กฎ. ๑๐๔)

ความหมายอยู่ที่คำทั้งสองรวมกัน เช่น

- ถ้าเปนสัตว์จะมีพรรณสัณฐาน<sup>๓</sup> อันไพบูรณ์ (๒ กฎ. ๗๒)
- ถ้าเกิดเพลิงแลมีเหตุการขึ้นเมื่อใดให้กำหนดหุ้มโมง<sup>๔</sup> ไว้ (ประชุมจดหมายเหตุ น. ๘๒)

#### ๑.๒ คำกริยา

ความหมายอยู่ที่คำต้น เช่น

- ให้ญาติพี่น้องพวกพ้องไปบนบาล<sup>๕</sup> ผู้พิจารณากระลาการให้ช่วย (๒ กฎ. ๔๘)

๑. ทัณฑ์ คือ กังวล หมายถึงห่วงใย

๒. นิล คือ สีดำ ในที่นี้มีความหมายโดยนัย หมายถึงความชั่ว, ความผิด

๓. พรรณสัณฐาน มีความหมายอยู่ที่คำทั้งสองรวมกันคือหมายถึงรูปลักษณะและผิวพรรณ

๔. หุ้มโมง มีความหมายอยู่ที่คำทั้งสองรวมกัน หมายถึงเวลาไม่ว่าจะเป็นกลางวันหรือกลางคืน

๕. บาล คงจะเป็น บาน ที่หมายถึงเครื่องดื่ม เช่น สุราบาน เพราะการบนนั้นคู่บนจะให้สิ่งของตอบแทนและสิ่งของนั้นมักจะเป็นสุรา

- ถ้าชายหญิงมีทุนสินตัวกันอยู่กินเป็นผัวเมีย แลวิวาท  
เด็ดฟุน<sup>๑</sup> กัน (๒ กฏ. ๒๓๓)
- แลกระทำชนไม้กลิ้งเกลือก<sup>๒</sup> ทับต้นเข้าท่าน (๓ กฏ. ๑๐๓)
- แลเหยียนนั้นครึ่งเหนปลาอันวายอยู่ ประจักษ์แก่จักษุแล้วก็ร่อนลงมา  
โอบฉาบ<sup>๓</sup> เอาปลาได้ (๑ กฏ. ๖๕)
- ผู้ใดเป็นข้าพระเจ้าอยู่หัวๆ ขุบย้อม<sup>๔</sup> ตั้งแต่เป็นพญา (๔ กฏ. ๑๓๐)

### ความหมายที่อยู่คำท้าย เช่น

- ราษฎรทำหนังสือร้องฟ้อง<sup>๕</sup> หาความแก่กัน (๒ กฏ. ๓๑)
- ถ้าเป็นเนื้อความหลวงให้ขับเหยียน<sup>๖</sup> โจท่นั้นจงหนัก (๒ กฏ. ๑๙๙)
- ถ้าประกันเข้ากันท่านหลักหนี้<sup>๗</sup> ใช้ให้ผู้กำประกันใช้เข้าท่านจงเต็ม  
(๒ กฏ. ๑๔๒)
- ...เบียดบัง<sup>๘</sup> ไว้ทำบาปชียมรคกันนั้นน้อย (๓ กฏ. ๔๗)

### ความหมายอยู่ที่คำทั้งสองร่วมกัน

#### (๑) ความหมายอยู่ที่คำทั้งสองรวมกันตรงตามรูปคำ เช่น

- อนึ่งผู้ใดเอาใจไปแผ่เพื่อข้าศึกศัตรูนัดแนะ<sup>๙</sup> ให้ยกเข้ามาเบียด  
เบียนพระนคร (๔ กฏ. ๑๒๔)

- 
๑. เคียด หมายถึง โกรธ ฟุน หมายถึง ลุกฮือ, ไฟ
  ๒. กลิ้ง หมายถึง อาการอย่างเช่นของกลมพลิกเลื่อนไปตามพื้น เกลือกหมายถึงคลุก, เสือกตัวไปมา
  ๓. ฉาบ หมายถึง เกลือก, เคลือบ, ไล่
  ๔. ย้อม หมายถึง ขุบด้วยสี
  ๕. ร้อง หมายถึง เปล่งเสียงดัง ฟ้อง หมายถึง กล่าวหา, กล่าวโทษต่อผู้ใหญ่หรือต่อศาล
  ๖. ขับ หมายถึง ไล่ เหยียน หมายถึง ตัดด้วยหาวหรือไม้เรียวเป็นการลงโทษ
  ๗. หลัก หมายถึง หลบจากที่เดิม หนี้ หมายถึง ไปเสียให้พ้น
  ๘. เบียด หมายถึง เสียดเข้าไป, ชิดเข้า บัง หมายถึง ปกปิด, กันไว้โดยทุจริต
  ๙. นัดหมายถึง กำหนด, บอกกันไว้ เนาะหมายถึงชี้ให้รู้ นัดแนะ หมายถึง นัดและชี้แจงให้รู้

- แลให้หัวหมื่นนายเวร จ่า หุ้มแพร<sup>๑</sup>คอย<sup>๒</sup> รับสั่งเสด็จถวายเครื่องอย่าให้ขาด (ประชุมจดหมายเหตุ น. ๘๒)

\* (๒) มีความหมายเป็นความหมายรวมๆ ของคำที่รวมกันนั้น เช่น

- มาตราหนึ่ง โกรธกัน<sup>๓</sup>ทุบตี<sup>๒</sup> กันหัวแตกฟันหัก (๒ กฎ. ๑๖๓)
- ...แล้วให้เอาคา ๓ กำเท่า<sup>๔</sup>ข้อมือ<sup>๕</sup>จุกเพลิง<sup>๖</sup>คลอก<sup>๗</sup>กลน<sup>๘</sup> (๓ กฎ. ๒๔๗)
- ถ้า<sup>๙</sup>พัน<sup>๑๐</sup>แทง<sup>๑๑</sup> แล<sup>๑๒</sup>แล่น<sup>๑๓</sup>หนี<sup>๑๔</sup>รอก<sup>๑๕</sup>ก็<sup>๑๖</sup>ดี (๔ กฎ. ๗๑)

๒. เมื่อซ้อนคำกันแล้วทำให้เกิดคำใหม่ที่มีความหมายใหม่แต่เป็นความหมายใหม่ที่ยังมีเค้าเกี่ยวกับความหมายเดิมอยู่ ส่วนใหญ่มักเป็นคำกริยาเช่น

- หนึ่งผู้ใดเอาใจไป<sup>๑</sup>แผ่<sup>๒</sup>เพื่อ<sup>๓</sup> ขำ<sup>๔</sup>ศีก<sup>๕</sup>ศัทรู (๔ กฎ. ๑๒๔)
- ...พิจารณาความ<sup>๖</sup>ฟุ้ง<sup>๗</sup>ซ่าน<sup>๘</sup> ไป<sup>๙</sup>ด้วยอำนาจโทโสอันมีลักษณะอันร้าย (๑ กฎ. ๕๕)
- หญิงทาสได้<sup>๑๐</sup>มา<sup>๑๑</sup>เจ้า<sup>๑๒</sup>เงิน<sup>๑๓</sup>ก็<sup>๑๔</sup>ดี<sup>๑๕</sup> ฟัน<sup>๑๖</sup>งูลูกหลาน<sup>๑๗</sup>เจ้า<sup>๑๘</sup>เงิน<sup>๑๙</sup>ก็<sup>๒๐</sup>ได้<sup>๒๑</sup>เข้าสู่<sup>๒๒</sup>ห่า<sup>๒๓</sup>ข่ม<sup>๒๔</sup>ขึ้น<sup>๒๕</sup> โดย<sup>๒๖</sup>แรง (๒ กฎ. ๓๕)
- ...เป็นผู้กระทำ<sup>๒๗</sup>ผิด<sup>๒๘</sup>ล่วง<sup>๒๙</sup>เกิน<sup>๓๐</sup> พระราชอาชญา<sup>๓๑</sup>แห่ง<sup>๓๒</sup>พระมหากษัตริราช<sup>๓๓</sup>เจ้า (๔ กฎ. ๒)

๑. แผ่ หมายถึง คอยอยู่ประจำ, ระวัง คอยหมายถึง รอ แผ่คอย หมายถึง คอยและแผ่ดูแลใกล้ชิดตลอดเวลา

๒. ทุบตี มีความหมายรวมๆ ว่า ทะเลาะวิวาทกัน อาจจะทุบกันหรือตีกันได้หรือทั้งทุบทั้งตีก็ได้

๓. คลอกกลน มีความหมายรวมๆ ว่า การฆ่าหรือการทำโทษด้วยการใช้ไฟ อาจจะเป็นคลอก เผาหรือลนก็ได้

๔. ฟันแทง มีความหมายรวมๆ ว่า ทำร้ายกันด้วยอาวุธต่างๆ อาจจะใช้มีดฟัน ใช้ของแหลมแทงหรือใช้ไม้ตีก็ได้

๕. แผ่ หมายถึง กลั, ขยาย, ขีดแขนออกไป เพื่อ หมายถึง ให้มากไว้กว่าที่ต้องการ แผ่แผ่ หมายถึง เจอจาน โอ้ออ้อมอารี

๖. ฟุ้ง หมายถึง ปลิวไปกระจายไป ซ่านหมายถึง แล่นกระจายไปทั่ว ฟุ้งซ่าน หมายถึง ไม่สงบ หล่นไป (ใช้กับจิต)

๗. ข่ม หมายถึง ใช้กำลังกดลงไม่ให้เหยอ ขึ้น หมายถึง บังคับไว้ไม่ให้เป็นไปตาม ข่มขืน หมายถึง ใช้กำลังขืนใจ

๘. ล่วง หมายถึง ผ่านข้ามจากจุดหนึ่งเข้าไปยังอีกจุดหนึ่ง เกิน หมายถึง พ้น, เลย ล่วงเกิน หมายถึง แสดงอาการเกินสมควรต่อผู้อื่น

- ถ้าความอันใดพัน <sup>๓</sup> } เคียน ให้ดูเนื้อความนั้นยากหาถ่าย ฝึลง่าย  
๖
- บมิข้อขัด<sup>๑</sup> (๒ กฏ. ๑๓๑)
- อย่าให้ผู้ใดเข้านั่งใกล้จะกระซิบเสียมสอน<sup>๒</sup> (๒ กฏ. ๑๕๗)
- ...ตั้งตราช้อนยกขึ้นอย่าได้กดขี่<sup>๓</sup> ฝ่ายโจท (๑ กฏ. ๕๑)

แบบที่ ๓ การช้อนด้วยคำที่มีความหมายตรงกันข้าม ส่วนของคำที่เดิมจะไม่มี ความหมายเกี่ยวเนื่องกับคำดังเลย คือเป็นคำที่มีความหมายตรงกันข้ามเลยทีเดียว การนำคำ ที่มีความหมายตรงข้ามมาช้อนกันนี้เป็นลักษณะหนึ่งในภาษา เมื่อช้อนคำกันแล้ว คำช้อนนั้น ส่วนใหญ่มีความหมายสำคัญอยู่ที่คำทั้งสองรวมกัน ซึ่งมีทั้งคำนาม คำกริยา และคำอาการ กริยาย่อย

#### ๑. คำนาม เช่น

- เมื่อมิได้รู้เหตุผลต้นปลายแห่งคุณโทษ<sup>๔</sup> ผลประโยชน์ (๑ กฏ. ๓๙)
- อนึ่ง นามพะทำมรงให้ระวังลูกความผู้ใดขาดมิได้ขาดให้เปลี่ยนเป็น นิรันตรเข้าคำ<sup>๕</sup> ทุกวันอย่าขาด (๒ กฏ. ๑๓๑)
- อนึ่ง จะทำผิดชอบ<sup>๖</sup> ประการใด จะได้เอาตัวผู้กระทำผิดแลชอบนั้น โดยง่าย (๔ กฏ. ๑๗๗)

#### ๒. คำกริยา เช่น

- แลเบียดบังลอบลักเอาไว้ซื้อขาย<sup>๗</sup> แลกเปลี่ยน แลละเมิดเสียใช้ (๑ กฏ. ๑๑๖)

สิ่งหนึ่ง

๑. ข้อหมายถึง เกี้ยวติดอยู่ ขัด หมายถึง ไม่สะดวก ข้องขัด หมายถึงติดขัดในการทำสิ่งใด
๒. เสียม หมายถึง ทำให้แหลม สอน หมายถึง แสดงให้เข้าใจ เสียมสอน หมายถึง สอน ให้ฉลาดในอุบาย ใช้ในทางขง
๓. กด หมายถึง บังคับเอา ขู่ หมายถึง นังเอาขาค่อม กดขู่ หมายถึง ข่มให้อยู่ในอำนาจของตน
๔. คุณโทษ หมายถึง ทั้งคุณและโทษคือทั้งดีและไม่ดี
๕. เข้าคำ หมายถึง ตลอดเวลา
๖. ผิดชอบ หมายถึง การกระทำทั้งที่ถูกต้องและไม่ถูกต้อง
๗. ซื้อขาย หมายถึง ทั้งซื้อและขาย

## ๓. คำกริยากรรมย่อ เช่น

- ... ย่อมเลงแลดูทิศานุทิศ<sup>๑</sup> (๑ กฏ. ๖๖)
- ... ชายตัวไว้แก่ท่านเป็นเงิน<sup>๒</sup> *มากนัก้อย* เท่าใดก็ดี (๓ กฏ. ๗๘)

## คำซ้อน ๓ คำ

ภาษาไทยสมัยอยุธยาปรากฏคำซ้อนประเภท ๓ คำจำนวนมากทีเดียว คำซ้อนประเภท ๓ คำ เกิดจากการนำเอาคำ ๓ คำ ซึ่งมีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันมาเรียงซ้อนกัน โดยมากมักจะเป็นคำกริยา ที่เป็นคำนามและคำกริยาวิเศษณ์มีบ้างเล็กน้อย คำซ้อนแบบนี้ทำให้เกิดรูปคำแบบใหม่ แต่มิได้ทำให้เกิดคำที่มีความหมายใหม่ แต่ซ้อนเพื่อช่วยให้ข้อความที่กล่าวถึงหนักแน่นขึ้น คำซ้อน ๓ คำ ที่พบในภาษาไทยสมัยอยุธยามีโครงสร้าง ๒ แบบคือ

แบบที่ ๑ คำทั้ง ๑ คำ กับคำที่นำมาซ้อนอีก ๒ คำ แบ่งเป็น ๒ ลักษณะคือ

๑. เกิดจากการนำคำ ๒ คำ ที่มีความหมายเหมือนกับคำตั้งมาวางซ้อนท้ายคำตั้งนั้น คำทั้ง ๓ คำนี้ จึงมีความหมายตรงกันทั้งหมดความหมายอยู่ที่คำหนึ่งคำใดก็ได้ เช่น

- ได้ยินต่อโสทรแลบันทึกจดหมายไว้ (๒ กฏ. ๙๕)
- ท่านว่าให้เอาพ่อแม่ลูกเมียโจรมานำสืบเสาะหาตัวโจรให้จงได้ (๓ กฏ. ๒๔๐)
- ...ยังสัตว์ให้สยบสยของแล้วก็แผ่นโผนโจนไปจับเอาสัตว์เป็นภักษาหาร (๑ กฏ. ๕๖)
- มันมิได้นำภาพล่อยปละละโคกกระบือข้างม้านั้นไว้ (๒ กฏ. ๒๙๓)
- ริมรอบขอบสระนั้นมีพรรณทิวมาศมีงไม้ (๑ กฏ. ๔๓)
- ส่วนตนกูข้าขอไปเกิดเอากำเนิดในคฤส (จารึกหลักที่ ๔๒)

คำซ้อน ๓ คำประเภทนี้ บางครั้งปรากฏใช้เป็นรูปคำซ้อน ๒ คำด้วย เช่น จดหมาย และ ปล่อยปละ ดังกล่าวแล้วข้างต้น

๑. น้อยใหญ่ ในที่นี้หมายถึง ทุกทิศไม่ว่าจะเป็นทิศสำคัญหรือไม่

๒. มากน้อย ในที่นี้หมายถึง จำนวนมากหรือน้อยก็ได้



๒. เกิดจากการนำคำ ๒ คำ ที่มีความหมายไปในทำนองเดียวกันกับคำตั้งมาซ้อน คำตั้งนั้น คำทั้ง ๓ คำ มีความหมายคล้ายคลึงกัน คำทั้ง ๓ นี้ เมื่อประกอบคำแล้วจะเกิดเป็นคำคำเดียวกันที่มักจะปรากฏด้วยกันเสมอ ความหมายอยู่ที่คำทั้งสามตรงตามรูปคำแต่ละคำก็ได้หรือมีความหมายอย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้ หรือจะมีความหมายรวม ๆ ตามลักษณะของคำก็ได้ลักษณะนี้นับเป็นวิธีการพูดอย่างหนึ่งของคนไทย เพื่อที่จะเรียกอะไรสักอย่างหนึ่ง แต่ไม่มีคำเรียกเฉพาะ ก็ใช้วิธีเรียกสิ่งที่อยู่ในจำพวกนั้นสองสามสิ่งเพื่อเป็นตัวแทนของสิ่งที่ต้องการเรียกนั้น เช่น

- ไนยหนึ่งเอาปากสัวอันคมมันแสะแหะผ่า<sup>๑</sup> ปาก... (๔ กฏ. ๑๑๘)
- สัตว์ทั้งหลายจะจิก<sup>๒</sup>ทั้งกัถ<sup>๓</sup> เอาเนื้อกินเป็นอาหารในถานที่นั้น ๆ  
(ประชุมจดหมายเหตุ น. ๔๓)
- รมุโณ ธนโจรหาร<sup>๔</sup> คือ ลักษณะวิวาทด้วยลัก<sup>๕</sup>น้อ<sup>๖</sup>บัง<sup>๗</sup> (๑ กฏ. ๓๒)

แบบที่ ๒ คำตั้งที่เป็นคำซ้อนประเภท ๒ คำ กับคำที่นำมาซ้อนอีก ๑ คำ แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑. เกิดจากการนำคำ ๑ คำ ที่มีความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกับคำตั้งมาซ้อนคำตั้ง ซึ่งเป็นคำซ้อนประเภท ๒ คำ คำตั้งนี้อาจอยู่ข้างหน้าหรือข้างหลังคำที่นำมาซ้อนก็ได้ ส่วนความหมายอยู่ที่คำตั้งนั้น

๑.๑ คำตั้งอยู่ที่คำคู่หน้า เช่น

- ตนไปยื้อ<sup>๑</sup>ชัก<sup>๒</sup>ผลัก<sup>๓</sup> เอาท่านด้วยแรงตน (๔ กฏ. ๓๔)

๑. แสะแหะผ่า แสะคงจะเป็นแสะหมายถึงเอาเครื่องมือ เช่นมีดหรือเสียมแทงดินหรือของอื่นซ้อนขึ้นให้หลุดจากที่เดิมออกเป็นแผ่น ๆ แสะแหะผ่าในที่นี้อาจจะหมายถึงแสะแหะผ่าทั้งสามคำก็ได้ หรืออาจหมายถึงแสะก็ได้ แหะก็ได้ ผ่าก็ได้ หรืออาจารอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีความหมายว่าทำให้หลุดหรือแยกกัน

๒. จิกทั้งกัถ อาจหมายถึง จิก ทั้ง กัถ ทั้งสามคำก็ได้ หรืออาจหมายถึง จิกก็ได้ ทั้งก็ได้ กัถก็ได้ หรืออาจารอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นลักษณะอาการของสัตว์ที่จะกินอาหาร

๓. ลักน้อบัง อาจหมายถึงการลัก น้อ บัง ทั้งสามคำก็ได้ หรืออาจหมายถึงลักก็ได้ น้อก็ได้ บังก็ได้ หรืออาจารอย่างใดอย่างหนึ่งที่มัลักษณะการทุจริตคดโกง

๔. ยื้อชัก ทั้งสองคำมีความหมายเหมือนกัน คือถูดึง ผลัก หมายถึง โสไป

— ถ้าข้าคนหลวงผู้ร้ายพ่อหลวงลัก<sup>๑</sup> ส่งไป.... (๓ กฏ. ๑๓)

— คน ๗ จำพวกนั้นถ้ามาฟ้องร้องเรียน<sup>๒</sup> อย่าเพิ่งฟังก่อน (๒ กฏ. ๒๘)

๑.๒ คำตั้งอยู่ที่คำคู่หลัง เช่น

— ...ก็ถึงซึ่งสภาพเป็นบัก<sup>๓</sup>ร<sup>๔</sup>ร้องไห้<sup>๕</sup> เล่นไปถึง

(ประชุมจดหมายเหตุ น. ๓๙)

— อันว่าเกียติยศและโภคศรีสวัสดิแห่งกระลาการนั้นก็จะ

ถอยเสื่อมสูญ<sup>๔</sup> ไป

(๑ กฏ. ๑๙)

— ถ้าเมื่อแรกจะบวคนั้นชายแหวกแบ่ง<sup>๕</sup>บั้น<sup>๖</sup> ทรัพย์สิ่งใด  
ไว้จึงได้

(๒ กฏ. ๒๒๓)

— ...เป็นทางอันตรายอันชื้อไปสู่นิพพาน มิได้คัดคลาดแคล้ว<sup>๖</sup>

จากนิพพาน

(ประชุมจดหมายเหตุ ฯ น. ๓๗)

— ...แลเสนเกวียนเลื่อนลากชัก<sup>๗</sup> ขนเข้าก็ตี

(๑ กฏ. ๑๖๗)

๒. เกิดจากการนำคำที่มีความหมายทำนองเดียวกันกับคำตั้งมาวางกันกลางคำตั้งที่

เป็นคำซ้อนนั้น ความหมายอยู่ที่คำตั้ง คือ คำแรกและคำท้าย

— ท่านให้รับเอาทรัพย์สิ่งสินข้าคนจงสิ้น

(๒ กฏ. ๑๐๙)

— ...แลให้ช่วยเสาะแสวงหา<sup>๘</sup> ไจรนั้นจงได้

(๓ กฏ. ๒๓๙)

— แลทณงศักดิ์ว่าตนมียศศักดิ์<sup>๙</sup>

(๔ กฏ. ๒๔)

๑. พ่อหลวง คือ ล้อหลวง มีความหมายเหมือนกัน คือ ขวหรือล้อให้หลงตามไป ลักหมายถึงขโมย,

ลอบทำ

๒. ฟ้องร้อง มีความหมายเหมือนร้องฟ้อง คือ กล่าวโทษ เรียน หมายถึง ร่ำ, บ่น, พูด

๓. ร่ำ หมายถึง พูดซ้ำ ร้อง, ให้ มีความหมายคล้ายคลึงกัน ร้อง คือ เปล่งเสียงดัง ให้ คือ ร้อง

ด้วยความเจ็บปวด

๔. ถอย หมายถึง ขยับไป เสื่อมและสูญมีความหมายเหมือนกัน คือ หดสั้นไป

๕. แหวก หมายถึง แอมีอแซกส่งทับคบังให้เป็นช่องทาง แบ่งบั้น มีความหมายเหมือนกัน คือ

แยกเป็น ส่วน ๆ

๖. คด หมายถึง โกง, งอ, ไม่ตรง คลาดและแคล้ว มีความหมายเหมือนกัน คือ เล่น, พลาด

๗. เลื่อน หมายถึง เคลื่อนจากที่เดิม ลากและชัก มีความหมายเหมือนกัน คือ ดึง, ดุด

๘. เสาะ และหา มีความหมายเหมือนกันคือ สืบ, ค้น แสวง หมายถึง ทำให้กระจ่าง

๙. ยศ และ ศักดิ์ มีความหมายเหมือนกัน คือ ฐานะ ถ้า ไม่ปรากฏความหมายที่แน่นอนมักใช้คู่

กับคำยศเป็นยศลา

## คำซ้อน ๔ คำ

คำซ้อนประเภทนี้เกิดจากการขยายคำตั้ง ๒ คำ หรือ ๒ จังหวะ เป็น ๔ คำ หรือ ๔ จังหวะ โดยส่วนที่มาซ้อนขยายนี้มีความหมายเหมือนกันและคล้ายคลึงกันกับคำตั้ง คำตั้ง และคำที่มาซ้อนนี้อาจเป็นคำซ้อน คำประสม คำสองพยางค์ คำพยางค์เดียว ๒ คำ ฯลฯ ก็ได้ คำซ้อนประเภทนี้มักจะแบ่งคำรับจังหวะเบาหนัก ในการออกเสียงให้ได้ ๔ จังหวะ คำซ้อน ๔ คำนี้ พบในภาษาไทยสมัยอยุธยาเป็นจำนวนมาก โดยมากมักเป็นคำกริยา คำซ้อนประเภทนี้มีได้ให้ความหมายใหม่ แต่การซ้อนคำช่วยขยายความเดิมให้ชัดเจนและเข้าใจยิ่งขึ้น ที่สำคัญคือ ทำให้ถ้อยคำภาษามีจังหวะและท่วงทำนองน่าฟัง จำแนกโครงสร้างได้เป็น ๔ แบบ ดังนี้

### แบบที่ ๑

คำซ้อนประเภทนี้เป็นคำซ้อนที่มีคำประเภทต่าง ๆ เช่น คำซ้อน คำประสม คำพยางค์เดียว ๒ คำ หรือ คำสองพยางค์ เป็นคำตั้ง ๒ คำ หรือ ๒ จังหวะ และมีคำที่มาซ้อนขยายอีก ๒ คำ หรือ ๒ จังหวะ เพื่อถ่วงเสียงให้พอดีกับคำตั้ง ความหมายของคำซ้อนนี้อยู่ที่คำตั้งซึ่งอาจเป็นคำคู่หน้าหรือ คำคู่หลังก็ได้บางครั้งความหมายอยู่ที่คำทั้งสองคู่รวมกัน คำซ้อนแบบนี้พบในภาษาไทยสมัยอยุธยา ๒ ลักษณะ คือ

๑. ประเภทไม่มีสัมผัสสระกลางคำ คือ คำในตำแหน่งที่ ๓ และ ๔ ไม่สัมผัสกัน มีโครงสร้างต่างกันดังนี้

### คำซ้อน กับ คำซ้อน

ความหมายอยู่ที่คำตั้งคู่หน้า เช่น

- ....ให้ตักเตือนว่ากล่าว ทำอย่าให้ขาดเหลือแต่ศั ก์อันเลย (๓ กฏ. ๑๐๓)
- หมีได้มีผู้มาร้องฟ้องว่าเรียน °ตามตระทรวง.... (๔ กฏ. ๙๒)
- แลมันผู้ซื่อหลักหนีเร้นซ่อนบให้เหินตัวมัน (๓ กฏ. ๑๔๙)
- แลไพร่นั้ยากแค้นขาดแคลน หอ้นจะมือซอกินมิได้ (๓ กฏ. ๙๑)
- ถ้าแลจะกล่าวหาเรื่องฟ้องกัน.... (๒ กฏ. ๓๓)

๑. ร้องฟ้องหมายถึงกล่าวโทษ ว่า หมายถึงพูดซ้ำ ๆ เรียน หมายถึง ว่า, บ่น ว่าเรียนในที่นี้ น่าจะหมายถึงพูดให้รู้ บอกให้รู้

ความหมายอยู่ที่คำตั้งคู่หลัง เช่น

- ...เอาถ้อยคำถึงทุเลาเป็นที่จะอุดหนุนเพิ่มเติมสำนวน (๑ กฏ. ๖๔)
- ผู้ใดเอาผู้คนทางไทยลูกเมียท่านไปเสือกไสข่มข้อนแห่ง  
ใด ๆ ก็ดี... (๓ กฏ. ๑๗)
- แลแนะนำสั่งสอนลูกความทำชั่วด้วยลูกความ (๑ กฏ. ๑๖๒)

ความหมายอยู่ที่คำทั้งสองคู่ เช่น

- อันเป็นที่เกิดทุกข์ลำบากทางอันก่อประคับพวย หลักต่อเสียนหนาม<sup>๑</sup>  
(ประชุมจดหมายเหตุ น. ๓๗)

คำซ้อน กับ คำสองพยางค์

ความหมายอยู่ที่คำตั้งคู่หน้า เช่น

- ...อย่าได้เบียดบังอำพร<sup>๒</sup> ไว้สักอัน (๑ กฏ. ๑๖๖)
- ตานาจ คือ ผู้ป้องกันกำบังโจรไว้ก็ดี (๓ กฏ. ๒๐๙)
- ...ก็บังเกิดความทุกข์โศกศัลย์ยิ่งนักหนา ก็ร้องไห้ร่ำไร<sup>๓</sup> ไปมาว่า...  
(ประชุมจดหมายเหตุ น. ๓๙)
- อนึ่งถ้าลูกคำข้าขอบขันทเสมาเข้าเรือแพนวา<sup>๔</sup> แก่กัน (๓ กฏ. ๑๓๕)

คำสองพยางค์ กับ คำซ้อน

ความหมายอยู่ที่คำตั้งคู่หน้า เช่น

- ฟังอุสาหะศึกสาเล่าเรียนให้รอบรู้ดูแลเอาใจใส่ในคำภีร์  
พระธรรมสาตร (๑ กฏ. ๔๐)

๑. หลักต่อเสียนหนาม มีความหมายรวม ๆ คือหมายถึงอุปสรรคต่าง ๆ ทั้งที่เกิดจากคนและธรรมชาติ

๒. เบียดบัง หมายถึง บิดบังไว้

๓. ร่ำไร หมายถึง ซ้ำ ๆ ซาก ๆ อย่างเดียว

๔. เรือแพนวา หมายถึง พาหนะที่ใช้สัญจรทางน้ำจะเป็นพาหนะชนิดใดก็ได้ ไม่เฉพาะเรือหรือแพ จะพูดว่าเรือแพก็มีความหมายเช่นเดียวกัน

- ภาจพิศทุลร่ำเรียนก็ให้พิศทุลร่ำเรียน<sup>๑</sup> โดยคำเนีรคคีนัน (๑ กฏ. ๑๑๕)
- มาตรการหนึ่งวิวาทถุ่มเถียง<sup>๒</sup> กันด้วยเนื้อความประการใด (๒ กฏ. ๒๐๐)

## คำพยางค์เดียว ๒ คำ กับ คำซ้อน

ความหมายอยู่ที่คำทั้งสองคู่ เช่น

- ต่อแย้งถุ่มเถียง<sup>๓</sup> ให้ได้ความอายอประหยศในท่ามกลาง  
บริษัชนัน (๔ กฏ. ๒๐๓)
- ผู้ใดกันส้างเล็กรั้ง<sup>๔</sup> ที่ไร่นาเรือกสวนนัน... (๓ กฏ. ๑๑๐)

๒. ประเภทมีสัมผัสสระกลางคำ คือ คำในตำแหน่งที่ ๒ และ ๓ สัมผัสกัน มีโครงสร้างต่างกันดังนี้

## คำซ้อน กับ คำซ้อน

ความหมายอยู่ที่คำตั้งคู่หน้า เช่น

- เอาท่อนไม้สอดเข้าข้างตะคนโยกถอนคลอนสนัน (๔ กฏ. ๑๑๕)
- ท่านว่าอย่าให้ทอดสินไหมพิไนยแก่ลูกหลานหวานเครือ (๒ กฏ. ๑๕๘)
- ความเกิมนันก็จะเร็ดร้างค้ำสุน<sup>๕</sup> ไป (๒ กฏ. ๒๐๔)
- ถ้าคำถึงโคตเค้าเกล้าแก่<sup>๖</sup> ให้ไหมทวิคุณ (๓ กฏ. ๒๐๑)
- ทวยราษฎรผู้ใดผิดแผกแซกอ้าง<sup>๗</sup> เป็นกรณีษาเหตุ (๓ กฏ. ๑๖๔)

๑. พิศทุล คือ เพ็ดทุล หมายถึง บอกให้ทราบ

๒. ถุ่มเถียง คือ ถุ่มเถียง

๓. ต่อแย้ง หมายถึง สู้รบขัดขืนไว้ ถุ่มเถียง คือ ถุ่มเถียง ต่อแย้งถุ่มเถียง หมายถึง สู้รบทะเลาะเบาะแว้งกัน

๔. กัน หมายถึง มุง, ตั้งหน้า ส้าง คือ สร้าง กันส้าง หมายถึง ทำขึ้นสร้างขึ้น เล็กรั้ง เล็ก หมายถึง ทำนุบำรุง รัง หมายถึง เล่ารักษา กันส้างเล็กรั้ง หมายถึง สร้างและทำนุบำรุง

๕. เร็ดและร้างหมายถึง ค้างอยู่, ล้มเลิกไป ค้าง หมายถึง คงอยู่, ติดอยู่ สุน คงจะเป็นสุญ หมายถึง เสียไป, หายไป เร็ดร้าง ในที่นี้หมายถึง ล้มเลิกไป

๖. โคต หมายถึง บรรพบุรุษ เค้า หมายถึง ต้น เล้าแก่ หมายถึง ผู้สูงอายุ, ญาติผู้ใหญ่

๗. ผิดแผก หมายถึง ทะเลาะกัน ผิดใจกัน (ผิด คือ แปลกไป แผก คือ แยกออก, แแตกออก) แซกอ้าง (อ้างน่าจะเพี้ยนว่า) คือ แแตกแยกกัน (แซก คือ แสก หมายถึง ทางที่แยกไป ว้าง คือ เปล่าว่าง)

คำซ้อน กับ คำสองพยางค์  
ความหมายอยู่ที่คำตั้งคู่หน้า เช่น

- พนฺธิพุโ คือ ผูกถ้อยคำสำนวนแล้วรักษาไว้ให้มั่น ๑ (๑ กฏ. ๒๒)
- ...และบันทึกแลเข้าพระท่งปวงแตกฉานชานชนอยู่<sup>๑</sup>  
(ประชุมจดหมายเหตุ. น. ๓๓)

ความหมายอยู่ที่คำตั้งคู่หลัง เช่น

- พระราชสาส์นทำนุบำรุงข้าวปลาอาหาร (ประชุมจดหมายเหตุ. น. ๗๐)

คำซ้อน กับ คำพยางค์เดียว ๒ คำ  
ความหมายอยู่ที่คำตั้งคู่หน้า เช่น

- ...มีระเบียบไพรททองเปนถ้องแถวแนวเสา<sup>๒</sup> โสมทาบกาญจนชะจิตร  
(๑ กฏ. ๔๓)
- อย่าได้ร้องแรกแตกเสียง<sup>๓</sup> สำหรับปากแข็งเฟ่งตาตุ่มกัน (๒ กฏ. ๑๕๗)
- ...ก็ยอแย่งแข่งเขนเอาสิ่งสิ้นทรัพย์ (๑ กฏ. ๗๙)
- ...ประกอบด้วยรูปโฉมโฉมพรรณ<sup>๔</sup> อันงาม (๑ กฏ. ๑๓)

คำสองพยางค์ กับ คำซ้อน  
ความหมายอยู่ที่คำตั้งคู่หน้า เช่น

- ผู้ใดจะให้ผู้อื่นพิศวงงงงวยในตนแลประกอบกฤตยาคุณ ... (๓ กฏ. ๑๘๐)

ความหมายอยู่ที่คำตั้งคู่หลัง เช่น

- ....ประบัดผลัดเปลี่ยนพระราชทรัพย์เป็นมูลประการ ๑ (๑ กฏ. ๓๒)

๑. แตก และ ฉาน มีความหมายเหมือนกัน คือ กระจัดกระจาย ชานเช่น หมายถึง กระจัดกระจาย

๒. ถ้อง หมายถึง ทาง แถว หมายถึง แนว

๓. คำแรกนี้ คำ ท้องคำวรรณกล่าไว้ในหลักภาษาเขมรว่า มาจากภาษาเขมร ว่าสมแรกหมายถึงเสียงร้อง แตก หมายถึง ถ้างอก กางออก ในที่นี้หมายถึง แผลเสียง

๔. โนมพรรณ โนม ยังไม่ปรากฏความหมายที่แท้จริง อาจเป็นคำที่ไม่มีความหมาย แต่เติมเข้ามาเพื่อให้สัมผัสกับคำโฉม และให้มีจำนวนคำครบ ๔ คำ โนมพรรณอาจมีความหมายว่ารูปลักษณะ

## คำสองพยางค์ กับ คำพยางค์เดียว ๒ คำ

ความหมายอยู่ที่คำตั้งคู่หน้า เช่น

- ...ป้องกันซึ่งเอาคนผู้มีอรรถคติไว้ มิให้ไถ่ถามตาม  
ดำรงศตรัสสัง (๔ กฏ. ๔๑)
- ...ให้มีระบาริวาเดินพินพาทฆ้องกลองศุริยกลศร์ประโคม  
ทั้ง ๔ ประตุ (๑ กฏ. ๑๒๖)
- ถูดย้อคำสำนวนจงท่วยบใจความแลกลพิรุทอันเป็นมณทิ  
นนิลโทษ<sup>๑</sup> แห่ง จำเลย } นั้นให้ไต่ (๑ กฏ. ๖๖)

## คำพยางค์เดียว ๒ คำ กับ คำพยางค์เดียว ๒ คำ

ความหมายอยู่ที่คำตั้งคู่หน้า เช่น

- มันยังทำชั่วสู่ชาย<sup>๒</sup> เหนือผิวเมี่ยมมันอีกเล่าใช้ (๒ กฏ. ๒๐๙)
- อย่าให้บุคคลผู้นั้นพบพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้าเลย ให้  
ตกนรทรมกให้ม้ (จารึกหลักที่ ๙๒)
- แลมันแปรปากหลากคำ<sup>๓</sup> ว่ามิได้ทำให้ (๒ กฏ. ๑๔๖)

นอกจากนี้ยังมีคำที่น่าสนใจอีกคือ

- |                                         |                                         |
|-----------------------------------------|-----------------------------------------|
| มักได้ไครมี (๓ กฏ. ๗๘)                  | ไปมาหาสู่ (๒ กฏ. ๒๖๑)                   |
| ข้างม้าเงาเชือก <sup>๔</sup> (๑ กฏ. ๑๗) | ผ้าผ่อนท่อนแพร <sup>๕</sup> (๑ กฏ. ๑๐๐) |

๑. มณทิ คือ มลทินหมายถึง ความไม่บริสุทธิ์ นิล หมายถึง สีดำในที่นี้จึงมีความหมายโดยนัย คือ ไม่ดี โทษ คือ ความผิด นิลโทษ หมายถึง ความผิด, ความไม่ดี ซึ่งมาขยายคำมณทินให้ชัดเจน

๒. ทำชั่วหมายถึง มั่ว สู่ชาย น่าจะหมายถึง ไปอยู่ร่วมกับชายอื่น

๓. แปรปาก หมายถึง กลับคำ

๔. เงาเชือก คงเป็นสร้อยของคำ ข้างม้า ว่าเป็นพื้นทั้งออกจากปากข้าง เชือก เป็นคำลักษณนาม ใช้เรียกข้าง ทั้งสองคำมีความหมายสัมพันธ์กับคำตั้งทั้งสอง

๕. ผ้าผ่อน หมายถึง เครื่องนุ่งห่ม

## ความหมายอยู่ที่คำทั้งสองคู่ เช่น

- แล้วเอาขวานผ่าอกตัดตีนสั้นมือ<sup>๑</sup> เสีย (๒ กฏ. ๗๑)
- ผู้ใดเล่าโลมจับมือถือนม<sup>๒</sup> กอดจูบเมียท่านกัฏ (๒ กฏ. ๒๐๘)
- เมื่อกันทานเข้ายากหมากแพง<sup>๓</sup> แลผู้ใดได้เลี้ยงดูเมียยาก (๒ กฏ. ๒๔๗)
- ผิดลูกถูกเมียกันกัฏดีด่าผ่าวาย<sup>๔</sup> กันกัฏ (๓ กฏ. ๒๓๘)

นอกจากนี้ยังมีคำที่น่าสนใจอีกคือ

- ยุคมือถือนม<sup>๕</sup> (๑ กฏ. ๑๑๘) ยุคมือถือนม<sup>๖</sup> (๒ กฏ. ๒๐๗)
- ชักมือถือนม<sup>๗</sup> (๒ กฏ. ๒๐๘) ไต้ฟ้าหล้าเขียว<sup>๘</sup> (๒ กฏ. ๘)

นอกจากนี้ยังมีโครงสร้างอื่น ๆ อีก คือ

- จับหอกคาบเครื่องสรรพสาตราวุธแลไม้ค้อนก้อนดิน<sup>๙</sup> (๓ กฏ. ๑๘๘)  
(คำซ้อน กับ คำประสม)
- แพบ่ไม่ทรงศกเรือขานาวา<sup>๑๐</sup> สรรพผู้คนสิ่งใดใด พระเจ้า  
อยู่หัวท่านมอบไว้ (๔ กฏ. ๓๐) (คำประสม กับ คำสองพยางค์)
- แลเจ้าขุนมุนนาย<sup>๑๑</sup> แลเจ้ากรมให้ตราสารไปเอามา (๒ กฏ. ๖๓)  
(คำประสม กับ คำสองพยางค์)

๑. สั้น หมายถึง ตัด

๒. จับมือถือนม น่าจะหมายถึงถ่วงเกินหญิงด้วยอาการ ๒ อย่าง คือ ทั้งจับมือ และจับนม

๓. เข้ายากหมากแพง หมายถึง ข้าวปลาอาหารผลหมากรากไม้ดีดัดขาดแคลน

๔. ผ่าวาย น่าจะหมายถึง ผ่าฟันกัน ด่าผ่าวายหมายถึงวิวาทตบตีฟันกัน

๕. ยุคมือถือนม น่าจะหมายถึง ถ่วงเกินหญิงทั้งจับมือและจับนม

๖.-๗. ยุคมือถือนม และ ชักมือถือนม น่าจะมีความหมายเหมือนกับ จับมือถือนม

๘. ไต้ฟ้าหล้าเขียว หมายถึง ดินแดนอันไกลโพ้น เขียว ภาษาไทยนุ่ง หมายถึง สีฟ้า, สีเงิน  
สีเขียว, สีเขียวคราม

๙. ไม้ค้อน คำค้อนในภาษาล้านเหนือและลื้อसान หมายถึง ไม้ ภาษาล้านใต้ หมายถึง ไม้สำหรับ  
ขว้างปา หรือไม้ตะพด ในที่นี้คงหมายถึงไม้ หรือไม้สำหรับขว้างปา ความหมายอยู่ที่คำทั้งสองคู่

๑๐. เรือชา หมายถึง เรือสำหรับกษัตริย์ ชา หมายถึง หมายถึง, กำหนดไว้ เช่น เด็กชา เรือชา

๑๑. เจ้าขุนมุนนาย เจ้าขุนคงหมายถึงผู้ศักดิ์สิทธิ์อำนาจ มุนนายเป็นคำที่ใช้เรียกขุนนาง เจ้าขุน  
มุนนาย น่าจะหมายถึง ขุนนางผู้มีอำนาจวาสนา ความหมายอยู่ที่คำมุนนาย



- ผู้ใญ่รู้ยู่ว่าเป็นเมียน้อยข้อยข้า<sup>๑</sup> (๓ กฏ. ๑๘๘) (คำประสม กับ คำซ้อน)
- แลลักลูกเมียไพร่ฟ้าข้าคน<sup>๒</sup> ท่าน (๑ กฏ. ๑๖๓) (คำประสม กับ คำซ้อน)
- แลโลภนักมักใจใหญ่ใฝ่สูง<sup>๓</sup> ให้เกินศักดิ์ (๔ กฏ. ๔)  
(คำประสม กับ คำพยางค์เดียว ๒ คำ)
- แลพวกโจรตัดช่อย่องเบา<sup>๔</sup> ซึ่งไปค้ำยหมีไคลงมือ (๓ กฏ. ๒๔๗)  
(คำพยางค์เดียว ๒ คำ กับ คำประสม)
- อย่าไคร้องแรกแดกเสียงสำหรัากปากแข็ง<sup>๕</sup> เฟ่งตากุกัน (๒ กฏ. ๑๕๗)  
(คำสองพยางค์ กับ คำประสม)
- เข้ากุมเกาะเบาะฉะแลง<sup>๖</sup> ลูกสาวหลานสาวแลเมียท่านไปค้ำยแรงตน  
(๒ กฏ. ๒๕๘) (คำซ้อน กับ คำสามพยางค์)

## แบบที่ ๒

คำซ้อนประเภทนี้ เป็นคำซ้อนที่คำตั้งคู่แรกและคำขยายคู่หลังเป็นคำซ้อน แต่คำซ้อนของคำทั้งสองคู่วางสลับตำแหน่งกัน คู่แรกแยกเป็นตำแหน่งที่ ๑ กับตำแหน่งที่ ๓ คู่หลังแยกเป็นตำแหน่งที่ ๒ กับตำแหน่งที่ ๔ คำซ้อนทั้งสองคู่นี้มักเป็นคำซ้อนประเภทคำตรงข้าม และคำซ้อนที่มีความหมายไปในทำนองเดียวกัน เมื่อซ้อนกันแล้วความหมายอยู่ที่คำทั้งหมดรวมกัน ภาษาไทยสมัยอยุธยาปรากฏคำซ้อนประเภทนี้ไม่มากนัก ความหมายมักอยู่ที่คำทั้งหมดดังตัวอย่าง

- 
๑. ข้อย หมายถึง ข้า, บ่าว เมียน้อยนอชข้า หมายถึง เมียน้อยซึ่งเป็นทาส
  ๒. ไพร่ฟ้า หมายถึง ข้าของกษัตริย์ ต่อมาคนมีสถานันดาศักดิ์ หรือผู้มั่งคั่งนิยมใช้คำเลียนแบบกษัตริย์ โดยเรียกคนรับใช้หรือบริวารของตนว่าไพร่ฟ้าด้วย ในที่นี้คำไพร่ฟ้าและข้าคนมีความหมายเหมือนกัน คือ บริวาร, ผู้รับใช้
  ๓. ใจใหญ่ใฝ่สูง ความหมายอยู่ที่คำ ใจใหญ่
  ๔. ตัดช่อย่องเบา ความหมายอยู่ที่ ย่องเบา คือ อากาศที่ย่องเข้าไปลักสิ่งของของเขาเพื่อไม่ให้เจ้าของรู้ตัว
  ๕. สำหรัากคือ สำราก หมายถึง พุดโงะซาก พุดเสียงแข็งคล้ายขู่ ปากแข็ง หมายถึงเสียงแข็ง ความหมายอยู่ที่คำสำหรัาก
  ๖. กุมและเกาะ มีความหมายเหมือนกันคือ จับตัว คำเบาะฉะแลงไม่ปรากฏว่ามีความหมายอย่างไร ถ้าพิจารณาตามความอาจหมายถึง นุดคร่าก็ได้

- แลเมกขมนตร์ผู้พิพากษาคือนาประชาราชภูมิได้  
เด็ดเนือร้อนใจ<sup>๑</sup> (๔ กฏ. ๑๕๔)
- อนึ่งว่าท่านผิดลูกถูกเมีย<sup>๒</sup> คน ๆ บมิจับได้... (๔ กฏ. ๓๔)
- สถานหนึ่งคือ ทำมิให้เนือพังหนังขาด<sup>๓</sup> เอาลูกศิลา  
บดทุบกระดกให้แหลกย่อย (๔ กฏ. ๑๒๐)
- แลมันทำชู้แล้วมันทอดหญิงนั้นเสีย ท่านว่ามันทำให้  
ลูกหลานท่านนมบกกพร่อง<sup>๔</sup> (๒ กฏ. ๒๕๕)

### แบบที่ ๓

คำซ้อนประเภทนี้เกิดจากการขยายคำตั้งซึ่งเป็นคำซ้อนประเภท ๒ คำ ด้วยการแทรกคำที่ปรากฏข้างหน้าคำซ้อนลงระหว่างคำซ้อนนั้น เช่น ตากแดดตากฝน เกิดจากการแทรกคำตากซึ่งเป็นคำกริยาที่ปรากฏหน้าคำซ้อน แดดฝน ลงระหว่างคำแดดกับฝน ฉะนั้น คำในตำแหน่งที่ ๑ กับ ๓ เป็นคำเดียวกันและคำในตำแหน่งที่ ๒ กับ ๔ จะเป็นคำซ้อน คำซ้อนนี้จะเป็นคำซ้อนประเภทใดก็ได้ ก็จะเป็นคำซ้อนที่มีความหมายเหมือนกัน หรือคำซ้อนที่มีความเป็นไปในทำนองเดียวกันหรือคำซ้อนที่มีความหมายตรงกันข้าม ส่วนคำที่ปรากฏอยู่ข้างหน้าคำซ้อนนั้นจะเป็นคำชนิดใดก็ได้ เช่น คำนาม คำกริยา และคำที่มีความหมายทางไวยากรณ์ คำซ้อน ๔ คำ แบบนี้มิได้สร้างคำที่มีความหมายใหม่ แต่ทำให้ภาษาสละสลวยน่าฟังขึ้น คำซ้อนประเภทนี้พบมากในคำภาษาไทยสมัยอยุธยา ซึ่งมีโครงสร้างต่างกันดังนี้

คำที่ ๑ กับ คำที่ ๓ เป็นคำนาม

ความหมายอยู่ที่คำตั้งคู่หน้า เช่น

- ...ก็ไปบมิอาร์จะกลบลบได้ ซึ่งกองบา/กองกำม (๑ กฏ. ๕๙)

๑. เด็ดเนือร้อนใจ มาจากคำซ้อนเด็ดร้อนกับเนือใจ เมื่อซ้อนกันแล้วจะมีความหมายรวมกันว่า รุสทุกซร้อนทั้งกายและใจ

๒. ผิดลูกถูกเมีย มาจากคำซ้อน ผิดลูก กับ ลูกเมีย เมื่อซ้อนกันแล้วมีความหมายรวมกันว่า ล่วงเกินหรือมชู้กับลูกเมียผู้อื่น

๓. เนือพังหนังขาด มาจากคำซ้อน เนือหนัง กับ พังขาด เมื่อซ้อนกันแล้วมีความหมายรวมกันว่า ร่างกายได้รับอันตราย

๔. นมบกกพร่อง มาจากคำซ้อน นมอก กับ บกพร่อง เมื่อซ้อนกันแล้ว หมายถึง นมกล้อย

- ทูตของพันนาง } พ่อ  
 - ราชบุตรทั้งหลายก็หันถือสินกัน ลูกหนาเข้า } แม่  
 - ราชบุตรทั้งหลายก็หันถือสินกัน ลูกหนาเข้า } หนึ่  
 - ราชบุตรทั้งหลายก็หันถือสินกัน ลูกหนาเข้า } สิ้น  
 (๒ กฏ. ๒๓๖)  
 (๓ กฏ. ๘๙)

ความหมายอยู่ที่คำตั้งคู่หลัง เช่น

- แลเห็นแกสั่นข้างส้นบนดัดแปลบมาชูยเสีย... (๒ กฏ. ๒๕)
- ผู้ใดลักไฟร่ำฟ้า } ข้าคน }  
 } ทำนาหนึ่แลมิทันภาหนึ่ยังแต่ดิน }  
 } ลูกเมีย } ทำ
- (๓ กฏ. ๓)

ความหมายอยู่ที่คำทั้ง ๒ คู่ เช่น

- ปล่อยปละไปกินข้าว } ท่าน (๓ กฏ. ๑๐๑)  
                                <sup>ต้น</sup>  
                                <sup>รวง</sup>
- มิให้แบ่งสินท่านเป็นส่วนผู้ตาย<sup>๓</sup> } เลย (๓ กฏ. ๖๕)  
                                                    <sup>ยัง</sup>
- ผู้ใดลักน้ำฟ้า<sup>๔</sup> ในนาท่านไปนาตน (๓ กฏ. ๑๐๖)

คำที่ ๑ กับคำที่ ๓ เป็นคำกริยา

ความหมายอยู่ที่คำตั้งค่อน้ำ เช่น

- แกร็ก <sup>ที่</sup>  
          <sub>แดน</sub> } เรือกสวน (๑ กฏ. ๑๗๔)

ถึงญาติผู้ใหญ่

๑. เถา คอ เথা เথাและแกมความหมายเหมือนกัน คอ มอ้ายมาก ผู่เถดแก เป็นคำซ่อนหมาย

**๒. เขาคันทรง คันทรงขาว**

៣. ដូច្នេះ ដូច្នេះ ដូច្នេះ

๔. น้าพา หมายถึง น้าฝน น้าท่า หมายถึง น้าจืดตกขนาบจากแม่น้ำลำคลอง

ความหมายอยู่ที่คำตั้งคู่หลัง เช่น

- คือศัตรูหมู่ร้ายมาปล้นบ้านปล้นเมือง (๔ กฏ. ๑๐๔)

ความหมายอยู่ที่คำตั้ง ๒ คู่ เช่น

- แลข้าศึกปลอมถึงพระพลาก็ให้ตัดหัวตัดเท้า ทเวนเสียไว้ (๑ กฏ. ๙๒)
- ถ้าแลประกันลูกความให้ว่าถึงแพ้นะ ท่านว่าเป็นนายความ  
ร่วมทุกข์ร่วมสุข (๒ กฏ. ๑๖๒)
- อันว่าน้ำตาแห่งบุทกลผู้หนึ่งอันเที่ยวตายเที่ยวเกิดอยู่ใน  
วังสสารสันกาลช้านาน (ประชุมจดหมายเหตุ. น. ๔๐)
- แลมันต้องที่จำตรวน } ทวนด้วยหนังจำตากแดดตากฝน (๒ กฏ. ๒๘๙)  
ชื่อคา }

คำที่ ๑ และคำที่ ๓ เป็นคำทางไวยากรณ์

ความหมายอยู่ที่คำตั้งคู่หน้า เช่น

- พญานต้องค้ำต้องดิง ฟังได้มิได้ประการใด ก็ให้พิพากษาชำระ (๑ กฏ. ๖๔)
- กอประตั่วของค์ ๘ ประการนี้เป็นทางอันตรงอันซื่อ<sup>๑</sup> ไปสู่นิพพาน  
(ประชุมจดหมายเหตุ. น. ๓๗)
- แลผู้พิจารณาได้ให้โงษฐไปหาเร่งหลายคาบหลายครา<sup>๒</sup> (๒ กฏ. ๑๗๗)
- อนึ่งกระลาการถามความนั้นให้ลูกความให้แก้แก้ตามสัจตามจริง  
(๒ กฏ. ๑๕๗)

ความหมายอยู่ที่คำตั้งคู่หลัง เช่น

- แลข่มขืนมิได้ถึงชำเราก็คือ ทุบถองตนตีด้วยไม้ด้วยมือ มิได้ถึง  
สาหัส... (๑ กฏ. ๑๖๙)

๑. ซื่อ หมายถึง ตรง

๒. คาบและครา หมายถึง ครั้ง, หน

- มีคณะสงฆ์มหานาคแลสงฆ์ฝ่ายกรุงศรีสัตนาคนหุตคือสมเด็จพระสังฆราชา เป็นเจ้าเป็นประธาน<sup>๑</sup> (ประชุมจดหมายเหตุ. น. ๓)
- หญิงนอกใจชายแล้วมาฟ้องหย่าชาย ลูกขุนปฤกษาให้หย่ากันนั้นหาเป็น ยุติ<sup>๒</sup> } ไม่  
ธรรม }  
(๑ กฏ. ๒)

### ความหมายอยู่ที่คำทั้งสองคู่

- แต่ก่อนมรราวาศผู้จะทำทานแก่วรรณสงฆ์ โดยทำแต่เข้าทับพีหนึ่ง ก็มีผลปรากฏในชั้นช้วน<sup>๓</sup> (๔ กฏ. ๑๙๐)

### แบบที่ ๔

คำซ้อนประเภทนี้เป็นการขยายคำตั้งซึ่งอาจเป็นคำประสมหรือคำซ้อน โดยการแทรกคำจำนวน ๒ คำ ลงระหว่างคำตั้งนั้น คำซ้อนประเภทนี้เป็นการซ้อนเพื่อความสละสลวยของภาษา ความหมายอยู่ที่คำตั้งนั้น ภาษาไทยสมัยอยุธยาปรากฏคำซ้อนประเภทนี้น้อยมาก เช่น

- แลลูกหนี้สิน<sup>๔</sup>ร่ว<sup>๕</sup>บันดาตัว<sup>๖</sup> หาเงินจะให้มิได้ (๓ กฏ. ๗๘)
- บิดามานดาญาติแห่งหญิงกิดกิน<sup>๗</sup>แขนงแคลงใจ<sup>๘</sup>แคลงจะมีให้หญิงนั้นแก่ชาย (๒ กฏ. ๒๖๕)
- เพราะมันบาท<sup>๙</sup>ขำ<sup>๑๐</sup>น้ำใจ<sup>๑๑</sup>ครั้งโกรธแก่ผู้จับ (๓ กฏ. ๒๓๙)
- มันเกล้ง<sup>๑๒</sup>ทำกัน<sup>๑๓</sup>โศก<sup>๑๔</sup>ให้ร้อน<sup>๑๕</sup>เนื้อบาทใจ (๓ กฏ. ๒๒๑)

ความหมายอยู่ที่คำ สิ้นตัว<sup>๓</sup> กินใจ บาทใจ<sup>๔</sup> และร้อนใจ<sup>๕</sup>

### แบบที่ ๕

คำซ้อนประเภทนี้เป็นการขยายคำตั้ง ๑ คำ หรือ ๑ จังหวะ เป็น ๔ คำ หรือ ๔ จังหวะ โดยการเติมคำที่มีความหมายเหมือนกันหรือเป็นไปในทำนองเดียวกันกับคำตั้งอีก ๓

๑. เจ้า หมายถึง ต้น, เดิม, ที่มา ประธาน หมายถึง หัวหน้า
๒. ยุติ หมายถึง ถูกลง ชอบ ธรรม หมายถึง ความถูกต้อง ความชอบ
๓. ช้วน หมายถึง หมดยุคหมดตัว
๔. บาทใจ คือ บาดใจ หมายถึง เจ็บใจ ขำใจ
๕. ร้อนใจ หมายถึง เดือดร้อน, ไม่สบายใจ

คำ หรือ ๓ จังหวะ เมื่อประกอบกันแล้วจะเกิดเป็นคำคำเดียว คำเหล่านี้มักจะปรากฏร่วมกันเสมอ ความหมายจะปรากฏตรงตามรูปคำทั้งหมดก็ได้ หรืออาจมีความหมายอย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้เป็นการสร้างคำขึ้นมาเพื่อให้เรียกของประเภทนั้น เพราะไม่มีคำเรียกของจำพวกนั้นโดยตรง จึงใช้วิธีเรียกสิ่งที่อยู่ในจำพวกเดียวกันนั้นสามสิ่ง เพื่อเป็นตัวแทนของสิ่งที่ต้องการเรียกนั้น วิธีการสร้างคำซ้อนลักษณะนี้เป็นวิธีการที่น่าสนใจอย่างยิ่ง คำซ้อนแบบนี้นอกจากเป็นการสร้างคำใหม่ขึ้นใช้ให้ความหมายเพี้ยนไปจากเดิมแล้ว ยังทำให้ภาษาสละสลวยฟังรื่นหูขึ้นด้วย ภาษาไทยสมัยอยุธยาปรากฏคำซ้อนประเภทนี้จำนวนไม่มากนัก เช่น

- คือว่ามีข้าคน<sup>๑</sup>ข้าง<sup>๒</sup>ม้าโคกระบือ<sup>๓</sup> แก้วแหวนเงินทอง<sup>๔</sup> (๒ กฏ. ๒๔๕)
- อนึ่งทอดแหแลตกเบ็ด<sup>๕</sup>ส้ม<sup>๖</sup>ส้ม<sup>๗</sup>ซ้น<sup>๘</sup>ซ้น<sup>๙</sup>ขนาง<sup>๑๐</sup> (๑ กฏ. ๗๕)
- ราษฎรมีคดี หาแก่นกันด้วยผลไม้<sup>๑๑</sup>ข้าง<sup>๑๒</sup>ม้าโคกระบือที่<sup>๑๓</sup>ไร่นา<sup>๑๔</sup>เรือกสวน<sup>๑๕</sup> สรรพเหตุ<sup>๑๖</sup>ทั้งปวง (๒ กฏ. ๖๖)

## คำซ้อน ๕ คำ

คำซ้อนประเภทนี้เป็นการขยายคำถึง ๒ คำ หรือ ๒ จังหวะ เป็น ๕ คำ หรือ ๕ จังหวะโดยส่วนที่มาขยายนั้นจะมีความคล้ายคลึง หรือเป็นไปในทำนองเดียวกันหรือขยายความคำคำนั้น และคำในตำแหน่งที่ ๒ และ ๓ จะสัมผัสกัน คำซ้อนประเภทนี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับคำซ้อนประเภท ๔ คำ แบบที่ ๑ ประเภทนี้มีสัมผัสสระกลางคำ เพียงแต่นำคำ ๑ คำ ที่มีความหมายสัมพันธ์กันมาเติมท้ายคำซ้อน ๔ คำ ประเภทดังกล่าวก็จะได้คำซ้อนประเภท ๕ คำ

๑. ข้าง<sup>๑</sup>ม้าโคกระบือ<sup>๒</sup> อาจจะหมายถึงสัตว์ทั้งสี่ชนิดก็ได้ หรืออาจจะหมายถึง ข้าง<sup>๓</sup> ม้า โค หรือกระบือก็ได้ไม่เจาะจงว่าเป็นอะไรแน่

๒. แก้ว<sup>๑</sup>แหวน<sup>๒</sup>เงิน<sup>๓</sup>ทอง<sup>๔</sup> อาจจะหมายถึง ของมีค่าทั้งสี่ชนิดก็ได้ หรืออาจจะหมายถึง แก้ว แหวน เงินหรือทองก็ได้ไม่เจาะจงว่าเป็นสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

๓. ส้ม<sup>๑</sup>ส้ม<sup>๒</sup>ซ้น<sup>๓</sup>ซ้น<sup>๔</sup>ขนาง<sup>๕</sup> คำทั้งสามหมายถึงเครื่องมือ และวิธีการจับปลาทางสน ส้ม คือ เครื่องมือจับปลา ส้ม ซ้น คือ ซ่อน เป็นวิธีการจับปลาโดยใช้เชือกถักล่าน้ำ ซ่อน คือ เครื่องมือจับปลาชนิดหนึ่งใหญ่กว่าสวิงมีด้ามจับ ขนาง คือ เครื่องดักปลา ในที่นี้อาจหมายถึงคำทั้งหมดก็ได้ หรืออาจหมายถึงส้ม ส้ม ซ้น ซ่อน หรือขนางอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้

๔. ไร่นา<sup>๑</sup>เรือกสวน<sup>๒</sup> เรือกสวน หมายถึงสวน เรือกเป็นคำสร้อย ในที่นี้หมายถึง ไร่ นา หรือสวนก็ได้ เป็นการพูดคลุมๆ ไม่เจาะจง ว่าเป็นอย่างไรแน่ หรืออาจหมายถึงทั้ง ไร่ นา และสวนก็ได้

นี้ คำซ้อนประเภท ๕ คำนี้ได้ทำให้ความหมายเปลี่ยนแปลง เพียงแต่เป็นการเน้นความและทำให้ถ้อยคำน่าอ่านน่าฟัง ความหมายสำคัญจึงอยู่ที่คำตั้ง ๒ คำนี้ คำซ้อนนี้พบในภาษาไทยสมัยอยุธยาถึงนี้

- แลมันเอาผ้าผ่อนท่อนแพรพรรณ (๒ กญ. ๓๑๐)
- แลคัรบบนบอยบอบกยวาจาแก่ชะรวาชอย่างว่าทาทาษา (๔ กญ. ๒๑๐)
- ผู้ใดใจใหญ่ไผ่สูงศักดิ์ มั่นกระบก ประทศร้าย (๔ กญ. ๑๒๔)
- ถ้าผู้ใดใจทงองอาจมักใหญ่ไผ่สูงศักดิ์ (๔ กญ. ๑๑๗)
- ...ในป่าพงทงแซมห้วยหนองคลองบึงบางตารที่ใดก็ดี (๓ กญ. ๒๕๗)

จะเห็นว่าคำซ้อนประเภท ๕ คำนี้ บางคำก็ปรากฏเป็นรูปคำซ้อนประเภท ๔ คำด้วยเช่นผ้าผ่อนท่อนแพร และใจใหญ่ไผ่สูง ความหมายสำคัญอยู่ที่คำ ผ้าผ่อน คำรบ ใจใหญ่ มักใหญ่ ส่วนคำ “ห้วยหนองคลองบึงบาง” นั้น เป็นคำที่ใช้พูดคลุ้มๆ ถึงแหล่งน้ำซึ่งอาจจะหมายถึง ห้วย หนอง คลอง บึง หรือบางก็ได้

## คำซ้อน ๖ คำ

คำซ้อนประเภทนี้ เกิดจากคำมาวางเรียงกันจำนวน ๖ คำ หรือ ๖ จังหวะ ภาษาไทยสมัยอยุธยาปรากฏคำซ้อนประเภทนี้จำนวนไม่น้อย ซึ่งมีโครงสร้าง ๒ แบบ คือ

๑. คำซ้อน ๖ คำ ที่เกิดจากการขยายคำตั้ง ๒ คำ หรือ ๑ คู่ เป็น ๖ คำ หรือ ๓ คู่ แต่ละคู่อาจเป็นคำซ้อน คำประสม คำสองพยางค์ ฯลฯ ก็ได้ คำที่นำมาซ้อนอีก ๒ คู่ จะมีความหมายใกล้เคียงหรือขยายความคำตั้งคู่แรก เมื่อประกอบเป็นคำซ้อน ๖ คำ แล้ว แบ่งอ่านเป็นจังหวะ ๒-๒-๒ คำซ้อนประเภทนี้เป็นการซ้อนเพื่อขยายความคำตั้งให้ได้รับความชัดเจนมิได้เกิดความหมายใหม่โดยตรง ความหมายจึงอยู่ที่คำตั้งคู่แรก นอกจากนั้นคำซ้อนประเภทนี้ยังทำให้ข้อความสละสลวยอีกด้วย คำซ้อนนี้มีทั้งคำนามและคำกริยา แบ่งย่อยเป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑.๑ ชนิดมีสัมผัสสระระหว่างคู่ บางคำก็มีสัมผัส ๑ คู่ บางคำก็มีสัมผัส ๒ คู่ เช่น

- ครั้นเสร็จการพิธีแล้วจึงให้เอาไถ่นั้นไปปล่อยเสียนอกเมืองให้มันภา  
สะเดียดจัญไรไถ่อยู่<sup>๑</sup> ไปให้พ้นพระนครเสีย (๑ กฏ. ๑๒๖)
- ครั้นอยู่มามันทาสนั้นหนีไปอยู่ถิ่นฐานบ้านเมืองเฝ้าเรือนท่านผู้อื่น  
(๒ กฏ. ๓๒๐)
- ผูกทวยราษฎรท่มชัตพระราชวังด้วยไม้คั่นก้อนดินอดสินลา<sup>๒</sup> ด้วย  
ประการใดก็ดี
- แลพระไทยปฏิภรณ์ธรรมนั้นพ้นเพื่อนวิปริตผิดเพี้ยนไปเป็นอันมาก  
(๑ กฏ. ๓)
- จงไปตกรรหมกใหม่ได้บาดาลทุกขนิรันตร  
(ประชุมจกหมายเหตุ น. ๓๓)
- ถ้าผู้ใดได้ยินนิพนธ์ว่ากล่าวพระเจ้าอยู่หัวต่าง ๆ ... (๔ กฏ. ๕๕)

ความหมายอยู่ที่คำทักคำแรกคือ สะเนียด ถิ่นฐาน ไม้คั่น พ้นเพื่อน ตกรร

และติเตียน

คำซ้อนประเภท ๖ คำนี้ บางคำก็ปรากฏเป็นรูปคำซ้อน ประเภท ๔ คำ ด้วย  
เช่น ถิ่นฐานบ้านเมือง ไม้คั่นก้อนดิน และตกรรหมกใหม่ ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าคำซ้อน  
ประเภท ๖ คำนี้ เกิดจากการขยายคำซ้อนประเภท ๔ คำ เป็น คำซ้อนประเภท ๖ คำก็ได้

๑.๒ ชนิดไม่มีสัมผัสสระระหว่างคู่ เช่น

- ...อยู่แก่แห่งผู้ปรับ ๆ ย่อมเหนอามิสสันจ้างสันบน (๕ กฏ. ๑๐๓)
- แลร้องไห้ในการเมื่อญาติกาทั้งหลายมีอาทิคือ บุตรธิดา พินาศนิบหาย  
ล้มตาย (๑ กฏ. ๑๐๓)
- ถ้าจะร้องฟ้องพิพาทกล่าวหากันให้มาร้องฟ้องแต่ใน ๑๕ วัน (๒ กฏ. ๓๒)
- ...แพะโลมยิกยกอล้วงแย่ง<sup>๓</sup> เมียท่านลูกสาวหลานสาวท่าน  
(๑ กฏ. ๑๖๙)

๑. สะเดียด น่าจะเป็น สะเนียด คือเสนียด

๒. อดสินลา น่าจะเป็น อธิสลา

๓. แพะโลม คงจะเป็นคำแพะโลม



ความหมายอยู่ที่คำตั้งคู่แรก คือ อามิส พินาศ ร้องฟ้อง แผละโลม

๒. คำซ้อน ๖ คำ ที่เกิดจากการขยายคำตั้ง ๓ คำ เป็น ๖ คำ ส่วนที่มาซ้อน ๓ คำนี้มีความหมายคล้ายคลึงกับส่วนที่เป็นคำตั้งนั้น เมื่อประกอบเป็นคำซ้อน ๖ คำแล้วแบ่งอ่านเป็นจังหวะ ๓-๓ ความหมายอยู่ที่คำตั้ง ๓ คำ คำซ้อนประเภทนี้จะมีสัมผัสตรงกลางระหว่างส่วนที่เป็นคำตั้งกับส่วนที่เป็นคำซ้อน การซ้อนจึงเป็นการซ้อนเพื่อความไพเราะเมื่ออ่านจะเกิดจังหวะและท่วงทำนองน่าฟัง ดังตัวอย่าง

- แลหม้รู้ว่าโจรลักมานี้กว่าของเขาคตกพกเขาหล่น<sup>๑</sup> (๓ กฏ. ๒๗๓)
- ทำหนังสือท้วงติงยอความลุดลุดความนั้ง<sup>๒</sup> แปลถ้อยคั้นคำ  
วามียอมเล่าใช้ (๒ กฏ. ๑๓๕)
- แลชุกหินศิลาทอนนั้น แลดีให้แหลกแตกเป็นท่อนโทษ  
๓ ประการ (๑ กฏ. ๑๑๘)
- ท่านหม้ให้ตักกิ่งก้านรานต้นไม้<sup>๓</sup> (๑ กฏ. ๑๑๘)

ความหมายอยู่ที่คำตั้งคือ ของเขาคตก ยอความลุด ดีให้แหลก และตักกิ่งก้าน

## คำซ้อน ๘ คำ

คำซ้อนประเภทนี้ เกิดจากการขยายคำตั้ง ๒ คำ หรือ ๑ คู่ เป็น ๘ คำ หรือ ๔ คู่ แต่ละคู่อาจเป็นคำซ้อน คำประสม คำสองพยางค์ ฯลฯ ก็ได้ คำที่มาซ้อนแต่ละคู่จะมีความหมายใกล้เคียงกับคำตั้งคู่แรก เมื่อประกอบเป็นคำซ้อน ๘ คำ แล้วจะอ่านเป็นจังหวะ ๒-๒-๒-๒ คำซ้อนประเภทนี้มิได้ทำให้เกิดความหมายใหม่ แต่การซ้อนคำนี้จะขยายความให้ชัดเจนหนักแน่นขึ้น ทั้งยังช่วยให้ถ้อยคำภาษาไพเราะ เพราะคำซ้อนบางคำจะมีสัมผัสระหว่างคำด้วย ความหมายของคำซ้อนประเภทนี้อยู่ที่คำตั้งคู่แรก ดังตัวอย่าง

๑. ของเขาคตกและพกเขาหล่นมีความหมายเหมือนกันคือ ของตก พก หมายถึงชายพก คนสมัยก่อนนุ่งผ้าโดยการเหน็บชายพก และนิยมเก็บขี้วของเล็ก ๆ ไว้ห้อยพก ถ้าชายพกหลวมของก็จะตก พกหล่น ก็คือของตกนั้น

๒. ยอความลุด เป็นสำนวนหมายถึงทำให้ลดความซังจบไปแล้วกลับเป็นเรื่องเป็นราวขึ้นอีก ปลุกความนั้งมีความหมายเช่นเดียวกัน

๓. ตักกิ่งก้านคือตักต้นไม้อ รานต้นไม้อ ก็คือ ตักต้นไม้เช่นเดียวกัน รานหมายถึง หัก, ตัด, รอน

- แลภิกษุสงฆ์ทุกวันนี้ละพระวินัยบัญญัติเสีย มิได้ระวังตักเตือนสั่งสอน  
กำชับว่ากล่าวกัน (๔ กฏ. ๑๗๗)
- อันบุราณราชกระษัตริย์บัญญัติเป็นบทมาตราไว้มีวินัยเป็นอันมากนั้นให้  
แม่นยำชำนาญขึ้นปากขึ้นใจ (๑ กฏ. ๓๙)
- แลมันเอาใจไปแผ่เผื่อแก่ประจามิตว่าศึกศัตรูหมู่ร้าย (๔ กฏ. ๑๘)
- แลท่านสั่งให้กระทำการในสถานแห่งใดใดมิได้กระทำตามท่านนอกทำ  
เหนือทำเหลือทำเกิน รับสั่ง (๔ กฏ. ๖๕)

ความหมายอยู่ที่คำตั้งคู่แรก คือ ตักเตือน แม่นยำ ประจามิต และท่านนอก

จากข้อมูลคำซ้อนในภาษาไทยสมัยอยุธยาที่ได้กล่าวมานี้ จะเห็นว่า คำซ้อนเป็น  
วิธีการสร้างคำใหม่ที่มีบทบาทสำคัญมากในภาษาไทยสมัยอยุธยา คำซ้อนทำให้ภาษาไทยสมัย  
อยุธยามีคำใหม่ใช้ในภาษามากมาย

คำซ้อนในภาษาไทยสมัยอยุธยามีหลากหลายทั้งประเภทและโครงสร้าง คำซ้อน  
เหล่านี้ยังปรากฏใช้อยู่ในภาษาไทยสมัยปัจจุบัน แต่มิได้ปรากฏทุกประเภท ปัจจุบันปรากฏ  
แต่คำซ้อนประเภทที่มีคำจำนวนคู่ทั้งสิ้น คือ คำซ้อน ๒ คำ คำซ้อน ๔ คำ คำซ้อน ๖ คำ  
และคำซ้อน ๘ คำ ส่วนคำซ้อนประเภทที่มีคำจำนวนคี่ นั้นได้แก่คำซ้อน ๓ คำ และคำซ้อน  
๕ คำ ไม่ปรากฏสืบทอดมาถึงปัจจุบัน ทั้งนี้คงเป็นเพราะเรื่องความไม่ไพเราะของเสียงเป็น  
สำคัญ คำซ้อนที่มีคำจำนวนคี่นั้น จะพูดเป็นจังหวะคล้องจอง ส่วนคำซ้อนที่มีคำจำนวนคี่นั้น  
ไม่มีสัมผัสคล้องจอง จึงไม่น่าฟัง และไม่สะดวกในการพูด คำซ้อนประเภทที่มีคำจำนวนคี่จึง  
ไม่ปรากฏมาถึงภาษาปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม เป็นที่สังเกตว่า คำซ้อนในสมัยอยุธยาปรากฏทั้งประเภทที่มีคำจำนวน  
คู่ และประเภทที่มีคำจำนวนคี่ถึง ๖ ประเภท คือ คำซ้อน ๒ คำ คำซ้อน ๓ คำ คำซ้อน ๔ คำ  
คำซ้อน ๕ คำ คำซ้อน ๖ คำ และคำซ้อน ๘ คำ ส่วนคำซ้อนในสมัยสุโขทัยและสมัยปัจจุบัน  
ไม่ปรากฏคำซ้อนที่มีคำจำนวนคี่ ปรากฏแต่คำซ้อนที่มีคำจำนวนคู่เท่านั้น คือ คำซ้อน ๒ คำ  
คำซ้อน ๔ คำ คำซ้อน ๖ คำ และคำซ้อน ๘ คำ ซึ่งนับเป็นสิ่งที่น่าสนใจศึกษาอย่างยิ่ง .

## ลักษณะคำช้อนในภาษาไทยสมัยอยุธยาที่นำมาใช้ในภาษาไทยปัจจุบัน

คำช้อนในสมัยอยุธยาดังกล่าวข้างต้นได้ใช้สืบทอดกันมาถึงสมัยปัจจุบันเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้โดยเปลี่ยนแปลงรูปคำ และความหมายมาใช้ในลักษณะต่าง ๆ กัน ดังจะกล่าวถึงต่อไปนี้

### คำช้อน ๒ คำ

คำช้อน ๒ คำ แบบที่ ๑ คำช้อนในสมัยอยุธยาแบบนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปคำ และความหมายมาใช้ในภาษาไทยสมัยปัจจุบันในลักษณะต่าง ๆ กัน ดังนี้

๑. สมัยอยุธยาใช้เป็นคำช้อน ปัจจุบันไม่ใช่เป็นคำช้อนแล้ว แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ

#### ๑.๑ สมัยอยุธยาใช้เป็นคำช้อน ปัจจุบันนำมาแยกใช้ทีละคำ

| สมัยอยุธยาใช้เป็นคำช้อน                                                       | ปัจจุบันนำมาแยกใช้ทีละคำ                                                                    | หมายเหตุ                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|-------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| นามชื้อ<br>ปะภูสนธิกำเน็ค<br>ฉายาเงา<br>กระบานคีตะ<br>ถึงแก่กำม์ตาย<br>จคหมาย | นาม, ชื้อ<br>ปภูสนธิ, กำเน็ค<br>ฉายา, เงา<br>กบาล, คีระชะ<br>ถึงแก่กำม์, ตาย<br>จค, หมายถึง | ปะภูสนธิ ปัจจุบันเขียนปภูสนธิ<br>กระบาน ปัจจุบันเขียนกบาล<br>คีตะ ปัจจุบันเขียนคีระชะ<br>สมัยก่อน “จค” หมายถึง หมายถึงไว้, เขียนไว้ “หมาย” หมายถึง จคไว้ ใช้เป็นคำช้อนที่เป็นกริยา ปัจจุบันนอกจากจะนำมาแยกใช้ทีละคำแล้ว ปัจจุบันคำว่า “จคหมาย” ใช้เป็นคำนามคำเดียว หมายถึง หนังสือที่มิไปมาถึงกัน |

๑.๒ สมัยอยุธยาใช้เป็นคำซ้อน ปัจจุบันแยกใช้คำเดียว อีกคำหนึ่งมักปรากฏใช้ในคำประพันธ์บ้างในคำภาษาถิ่นบ้าง หรือไม่ปรากฏที่ใช้เลย

| สมัยอยุธยาใช้เป็นคำซ้อน                                         | ปัจจุบันแยกใช้คำเดียว                    | หมายเหตุ                                                                                                                                                           |
|-----------------------------------------------------------------|------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ตุข้ำ<br>ลำเภาละตา<br>ถนนทะเล<br>มละวัน<br>หิงนาน<br>จำเนียรนาน | ข้ำ<br>ลำเภา<br>ถนน<br>วัน<br>นาน<br>นาน | “ตุ” มีใช้ในภาษาถิ่น<br>“เกตรา” มีใช้ในคำประพันธ์<br>“ทะเล” ปัจจุบันไม่ปรากฏใช้<br>“มละ” มักพบในคำประพันธ์<br>“หิง” มีใช้ในภาษาถิ่น<br>“จำเนียร” มักพบในคำประพันธ์ |

๒. สมัยอยุธยาใช้เป็นคำซ้อน ปัจจุบันใช้เป็นคำซ้อนด้วย

๒.๑ ประเภทที่มีความหมายเหมือนกัน และมีการเรียงคำเหมือนกัน แบ่งเป็น

๒.๑.๑ ปัจจุบันใช้เป็นคำซ้อน และอาจนำคำที่ซ้อนนั้นมาแยกใช้ทีละคำได้

| สมัยอยุธยาและปัจจุบันใช้เป็นคำซ้อน                                              | ปัจจุบันนำมาแยกใช้ทีละคำ                                                                      | หมายเหตุ                                                    |
|---------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------|
| เร็กยาม<br>จับกุม<br>มุ่นกระหมวก<br>ปรับไหม<br>ชั่วถ่อย<br>ใหญ่หลวง<br>เนิ่นช้า | ฤกษ์, ยาม<br>จับ, กุม<br>มุ่น, กระหมวก<br>ปรับ, ไหม<br>ชั่ว, ถ่อย<br>ใหญ่, หลวง<br>เนิ่น, ช้า | เร็ก ปัจจุบันเขียน ฤกษ์<br><br>คำนี้มักปรากฏใช้ในภาษากฎหมาย |

๒.๑.๒ ปัจจุบันใช้เป็นคำซ้อน และสามารถนำคำที่ประกอบกันนั้นมาแยกใช้ได้เพียงคำเดียว อีกคำหนึ่งไม่ปรากฏใช้ในภาษามาตราฐาน แต่ปรากฏใช้ในคำภาษาถิ่นต่างๆ และใช้ในคำประพันธ์

| สมัยอยุธยาและปัจจุบัน<br>ใช้เป็นคำซ้อน | คำที่นำมาแยกใช้ได้<br>ในภาษาปัจจุบัน | คำที่ปรากฏในภาษาถิ่นและใน<br>คำประพันธ์ ฯลฯ                                          |
|----------------------------------------|--------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------|
| ผล<br>พด<br>พล่อย                      | ผล<br>พด<br>พล่อย                    | “ผล” เป็นคำโบราณมักพบในคำประพันธ์<br>“พด” มีใช้ในภาษาถิ่น<br>“พล่อย” มีใช้ในภาษาถิ่น |

๒.๒ ประเภทที่มีความหมายเหมือนกัน แต่มีการเรียงลำดับคำต่างกัน

| สมัยอยุธยาและสมัยปัจจุบัน<br>ใช้เป็นคำซ้อน | ปัจจุบันเรียงลำดับ<br>คำใหม่ | ปัจจุบันนำมาแยกใช้ทีละคำได้                                                                                     |
|--------------------------------------------|------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| เร้นซ่อน<br>ชิงช่วง<br>ถูกลาก              | ซ่อนเร้น<br>ช่วงชิง<br>ลากถู | เร้น, ซ่อน คำ “เร้น” ยังใช้คู่กับคำอื่น<br>เช่น หลบเร้น<br>ชิง “ช่วง” มักใช้กับคำอื่น เช่น “ลูกช่วง”<br>ลาก, ถู |

๒.๓ ประเภทที่มีรูปคำเหมือนกันแต่สมัยก่อนเป็นคำซ้อนที่มีความหมายอยู่ที่คำใดคำหนึ่งก็ได้ แต่ปัจจุบันเมื่อซ้อนคำกันแล้วจะเกิดเป็นคำใหม่ที่มีความหมายใหม่แต่เป็นความหมายที่มีเค้าของคำเดิม

| สมัยอยุธยาและสมัยปัจจุบัน<br>ใช้เป็นคำซ้อน | ความหมายสมัยอยุธยา                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | ความหมายสมัยปัจจุบัน                                                                                                                                                                                                                                                        |
|--------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ดูแล                                       | ดู และ แล มีความหมายเหมือนกันว่า มอง, หา เช่น ประจุอากาศแห่งเสนาะ คือ เขี้ยวอันร่อนอยู่ในอากาศคอยดูแล หมู่ปัจฉาชาติในมหานครที่ (๑ กฏ. ๖๕)                                                                                                                                                                                                                                                   | ปัจจุบันคำ ดูแล หมายถึง เอาใจใส่ปกป้องรักษา, ปกครอง เช่น ครู อาจารย์ควรดูแล นักเรียนของตนอย่างใกล้ชิดปัจจุบันแม้จะไม่ใช้คำดูแลในความหมายเดิม แต่ถ้าจะใช้ในความหมายเดิมจะแยกใช้ทีละคำคือ ดู หรือ แล                                                                          |
| ลุ่มหลด                                    | ลุ่มหมายถึงกลายออก หลด หมายถึงออกจากที่ติดอยู่ เช่น<br><div style="display: flex; align-items: center;"> <div style="margin-right: 10px;">             หนึ่งผู้ใดอยู่ใน<br/>             ทัพบ<br/>             คือก           </div> <div style="font-size: 2em; margin-right: 10px;">}</div> <div>มิได้<br/>รักษาข้างม้าไว้ให้หมั่นคงให้<br/>ลุ่มหลด จากหลักแหล่ง (๓ กฏ. ๑๓๘)</div> </div> | ลุ่มหลด ปัจจุบันใช้ หลดลุ่ม ในความหมายว่า ก. คุณกันไม่ติด, ว. ไม่มีทางสู้ เช่น แพ้หลดลุ่ม เช่น ในการแข่งขันฟุตบอล เมื่อวานนี้ทีมประเทศมาเลเซียแพ้ทีมประเทศไทยอย่างหลดลุ่ม ปัจจุบันแม้จะไม่ใช้คำลุ่มหลดในความหมายเดิม แต่ถ้าใช้ในความหมายเดิมจะแยกใช้ทีละคำคือ ลุ่ม หรือ หลด |
| หลักแหล่ง                                  | หลัก หมายถึง เสาที่ปักไว้ ที่ผูก แหล่ง หมายถึง ที่อยู่, แห่ง เช่น ถ้าว้าข้างม้าโคกระบือสวาระพลัศวซึ่งมันลุ่มหลดจากหลักแหล่ง (๓ กฏ. ๒๕๗)                                                                                                                                                                                                                                                     | ปัจจุบันคำ หลักแหล่ง ใช้ในความหมายว่าอยู่ประจำที่เช่นเขาไปตั้งหลักแหล่ง อยู่ที่ประเทศสหรัฐอเมริกาแล้ว ปัจจุบันแม้จะไม่ใช้คำหลักแหล่งในความหมายเดิม แต่ถ้าจะใช้ในความหมายเดิมจะแยกใช้ทีละคำคือ หลัก หรือ แหล่ง                                                               |

คำซ้อน ๒ คำ แบบที่ ๒ คำซ้อนในสมัยอยุธยาแบบนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปคำและความหมายมาใช้ในภาษาไทยสมัยปัจจุบันในลักษณะต่าง ๆ กัน ดังนี้

๑. สมัยอยุธยาใช้เป็นคำซ้อน ปัจจุบันไม่ใช่รูปคำซ้อนนั้นแล้ว แต่สร้างรูปคำอื่นมาใช้แทนซึ่งอาจเป็นคำซ้อนหรือใช้คำใดคำหนึ่งในคำซ้อนเดิมนั้นเพียงคำเดียวทั้งนี้โดยมีความหมายเหมือนคำซ้อนในสมัยอยุธยา (พิจารณาประกอบตัวอย่างที่กล่าวไว้ข้างต้นด้วย)

| สมัยอยุธยาใช้เป็นคำซ้อน                                                                   | รูปคำที่ใช้ในปัจจุบัน                                                                                                     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| นิลโทษ<br>พรรณสัณฐาน<br>ทุ่มโอง<br>เกียดฟุน<br>โอบฉาบ<br>ซบย้อม<br>ซบเขียน<br>ทุกซ์ท้วงวล | โทษ<br>รูปพรรณสัณฐาน<br>ซัวโอง, โอง<br>โกรธเคือง, เกียดแก่น<br>โอบฉีเยว, โอบ<br>ซบเลี้ยง<br>เขียน, เขียนตี<br>ทุกซ์ก้วงวล |

๒. สมัยอยุธยาใช้เป็นคำซ้อน ปัจจุบันยังคงใช้เป็นคำซ้อน

๒.๑ ประเภทที่มีรูปคำเหมือนกันและมีความหมายเหมือนกันแบ่งเป็น

— การเรียงคำเหมือนกัน

ลูกเต้า

นัดแนะ

ขอบเขต

เผ้าคอย

บนบาล

ฟุ้งช่าน

(ปัจจุบันเขียนบนบาน)

ล่องเกิน

เปียดบัง

ข่มขื่น

— การเรียงลำดับคำต่างกัน

| คำข้อนสมัยอยุธยา               | คำข้อนสมัยปัจจุบัน             |
|--------------------------------|--------------------------------|
| ร้องฟ้อง<br>แผ่แผ่<br>ชุ่มชุ่ม | ฟ้องร้อง<br>แผ่แผ่<br>ชุ่มชุ่ม |

๒.๒ ประเภทที่มีรูปคำเหมือนกัน แต่สมัยก่อนเป็นคำข้อนที่มีความหมายอยู่ที่คำตั้ง แต่ปัจจุบันเมื่อข้อนคำกันแล้วจะเกิดเป็นคำใหม่ที่มีความหมายใหม่ แต่เป็นความหมายที่มีเค้าของคำเดิม

| สมัยอยุธยาและสมัยปัจจุบัน<br>ใช้เป็นคำข้อน | ความหมายสมัยอยุธยา                                                                                                                                                                                     | ความหมายสมัยปัจจุบัน                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |
|--------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| กลิ้งเกลือก                                | กลิ้ง หมายถึง อาการอย่าง<br>ของกลมพลิกเลื่อนไปตาม<br>พื้น เกลือก หมายถึง ถึง ฤดู,<br>เลือกตัวไปมา<br>เช่น แลกระทำขอนไม้<br>กลิ้งเกลือกทับต้นเข้าทำน<br>(๓ กฏ. ๑๐๓) ในที่นี้<br>ความหมายอยู่ที่คำ กลิ้ง | ปัจจุบันถ้าจะใช้ในความหมายเดิมคือ<br>อาการอย่างของกลมพลิกเลื่อนไปตาม<br>พื้น จะใช้คำกลิ้ง เท่านั้น ถ้าใช้<br>คำข้อนกลิ้งเกลือกจะมีความหมาย<br>เปลี่ยนไป คือ หมายถึงพยายามกระ-<br>เสือกกระสนไปตามมีตามไ้ (พจนานุ-<br>กรมฉบับปี ๒๕๒๕) แต่น่าจะมี<br>ความหมายอีกอย่าง คือ อาการกลิ้งตัว<br>ไปมาหรือพลิกตัวไปมาบนพื้น เช่น<br>เขานอนกลิ้งเกลือกอยู่ในสนามหญ้า |

คำข้อน ๒ คำแบบที่ ๓ คำข้อนแบบนี้ ปัจจุบันยังคงใช้เป็นคำข้อนโดยมี  
รูปคำและความหมายคงเดิมดังนี้



คุณโทษ

เข้าคำ

ผิดชอบ

ชื้อขาย

น้อยใหญ่

มากน้อย

## คำซ้อน ๓ คำ

ในภาษาปัจจุบันจะไม่ปรากฏใช้คำซ้อน ๓ คำ แต่ก็นำคำซ้อนดังกล่าวมาใช้ในลักษณะต่างๆ กันดังนี้

๑. นำคำที่ ๑ และคำที่ ๒ มาซ้อนกันเป็นคำซ้อน ๒ คำ บางคำยังใช้เป็นรูปคำซ้อน ๔ คำ โดยเติมคำต่อท้าย บางคำนำคำมาแยกใช้ตามลำพังได้

| คำซ้อนสมัยอยุธยา                                                  | ปัจจุบันใช้เป็นคำซ้อน ๒ คำ<br>บางคำใช้เป็นคำซ้อน ๔ คำ                              | ปัจจุบันนำคำมาแยกใช้ตามลำพัง                                                     |
|-------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------|
| แผ่นโผนโจน<br>ปล่อยปละละ<br>ย้อชักผลัก<br>พ้อลวงลัก<br>จิกทั้งกัก | แผ่นโผน, แผ่นโผนโจนทะยาน<br>ปล่อยปละ, ปล่อยปละละเลย<br>ย้อชัก<br>ล่อลวง<br>จิกทั้ง | แผ่น, โผน, โจน<br>ปล่อย, ละ<br>ย้อ, ชัก, ผลัก<br>ล่อ, ลวง, ลัก<br>จิก, ทั้ง, กัก |

๒. นำคำที่ ๒ และ คำที่ ๓ มาซ้อนกันเป็นคำซ้อน ๒ คำ บางคำนำคำมาแยกใช้ตามลำพังได้

| คำซ้อนสมัยอยุธยา                         | ปัจจุบันใช้เป็นคำซ้อน ๒ คำ       | ปัจจุบันนำคำมาแยกใช้ตามลำพัง                               |
|------------------------------------------|----------------------------------|------------------------------------------------------------|
| แหวกแบ่งปัน<br>คตกลาตแคล้ว<br>แสะแหวะผ่า | แบ่งปัน<br>คตกลาแคล้ว<br>แหวะผ่า | แหวก, แบ่ง, ปัน<br>คต, กลาต, แคล้ว<br>แสะ (แสะ), แหวะ, ผ่า |

๓. นำคำต้นและคำท้ายมาซ้อนกันเป็นคำซ้อน ๒ คำ บางคำนำคำมาแยกใช้ตามลำพังได้

| คำซ้อนสมัยอยุธยา                          | ปัจจุบันใช้เป็นคำซ้อน ๒ คำ      | ปัจจุบันนำคำมาแยกใช้ตามลำพัง                                                                                 |
|-------------------------------------------|---------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ทรัพย์สิ่งสิน<br>เสาะแสวงหา<br>ยศถาศักดิ์ | ทรัพย์สิน<br>เสาะหา<br>ยศศักดิ์ | ทรัพย์, สิ่ง, สิน<br>หา<br>ยศ, ศักดิ์ และยังใช้เป็นรูปคำซ้อน<br>๔ คำ โดยเติมคำบางคำเป็น<br>“ยศถาบรรดาศักดิ์” |

๔. นำมาใช้เป็นคำซ้อน ๒ คำได้ ๒ คู่ คือ นำคำที่ ๑ และคำที่ ๒ มาซ้อนกัน และนำคำที่ ๒ และคำที่ ๓ มาซ้อนกัน บางคำนำคำมาแยกใช้ตามลำพังได้

| คำซ้อนสมัยอยุธยา                                                                      | ปัจจุบันแยกใช้เป็นคำซ้อนได้ ๒ คู่                                                                                         | ปัจจุบันนำคำมาแยกใช้ตามลำพัง                                                              |
|---------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------|
| วิมรอบขอบ<br>พ้องร้องเรียน<br>ร่ำร้องไห้<br>ถอยเสื่อมสูญ<br>เลื่อนลากชัก<br>สืบเสาะหา | วิมรอบ, รอบขอบ<br>พ้องร้อง, ร้องเรียน<br>ร่ำร้อง, ร้องไห้<br>ถอยเสื่อม, เสื่อมสูญ<br>เลื่อนลาก, ลากชัก<br>สืบเสาะ, เสาะหา | วิม, รอบ, ขอบ<br>พ้อง, ร้อง<br>ร่ำ, ไ้<br>ถอย, เสื่อม, สูญ<br>เลื่อน, ลาก, ชัก<br>สืบ, หา |

๕. นำแต่ละคำมาใช้ตามลำพัง

| คำซ้อนสมัยอยุธยา     | ปัจจุบันนำคำมาแยกใช้ตามลำพัง | หมายเหตุ                                                                                                    |
|----------------------|------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| ตนกูข้า<br>ลักฉ้อบัง | ตน, กู, ข้า<br>ลัก           | “ฉ้อ” มักใช้ร่วมกับคำอื่น เช่น<br>ฉ้อฉล ฉ้อโกง เป็นต้น “บัง”<br>ใช้ร่วมกับคำอื่นเป็น “ฉ้อราษฎร์<br>บังหลวง” |

## คำซ้อน ๔ คำ

ภาษาไทยสมัยอยุธยาปรากฏคำซ้อนประเภทนี้หลายชนิด และมีโครงสร้างหลากหลาย ภาษาไทยสมัยปัจจุบันก็ยังปรากฏคำซ้อนประเภทนี้เกือบทุกชนิดและทุกโครงสร้าง คำซ้อนส่วนใหญ่ยังคงมีใช้ในปัจจุบัน มีบางคำที่ไม่ปรากฏใช้และบางคำมีปรากฏใช้แต่เปลี่ยนแปลงรูปคำไปบ้าง อย่างไรก็ตามปัจจุบันแม้จะเปลี่ยนแปลงรูปคำซ้อนหรือไม่ก็ตาม ความหมายส่วนใหญ่ก็ยังเหมือนสมัยอยุธยา ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปนี้

## คำซ้อน ๔ คำ แบบที่ ๑ ปัจจุบันใช้ในลักษณะดังนี้

## ๑. สมัยอยุธยาใช้เป็นคำซ้อน สมัยปัจจุบันไม่ใช่คำซ้อนนั้นแล้ว

|                   |                 |               |
|-------------------|-----------------|---------------|
| แปรงปากหลากหลายคำ | โคตเกล้าเจ้าแก่ | ยุคมืดถือบ่า  |
| ร้องฟ้องร้องเรียน | ผิดแผกแซกกว้าง  | ชักมือถืออ้อม |
| กันส้างเล็กกรัง   | ถ้องแถวแนวเสา   | ยุคมืดถืออ้อม |

## ๒. สมัยอยุธยาใช้เป็นคำซ้อน สมัยปัจจุบันยังคงใช้เป็นคำซ้อนและมีความหมายคงเดิม

|                                                  |                               |
|--------------------------------------------------|-------------------------------|
| ตกเตือนว่ากล่าว                                  | ข้าวปลาอาหาร                  |
| แนะนำเสียมสอน                                    | รูปโฉมโฉมพรรณ                 |
| ป้องกันกำบัง                                     | พิศวงงงงวย                    |
| ร้องให้รำไร (ปัจจุบันเขียนร้องให้รำไร)           | คำรัสตรัสสั่ง                 |
| เรือแพนาวา                                       | ระบำรำเต้น                    |
| ศึกษาเล่าเรียน                                   | ตกรนรทหมกไหม้                 |
| วิวาทถ่มเถียง (ปัจจุบันเขียนวิวาทท่มเถียง)       | ไปมาหาสู่                     |
| ตักช้องย่องเบา                                   | เข้ายากหมากแพง                |
| แตกฉานช้านแซน (ปัจจุบันเขียนแตกฉานช้านแซน)       | (ปัจจุบันเขียนเข้ายากหมากแพง) |
| ลูกหลานหวานเครือ (ปัจจุบันเขียนลูกหลานว่านเครือ) | ถ้อยคำสำนวน                   |

๓. สมัยอยุธยาใช้เป็นคำช้อน สมัยปัจจุบันยังคงใช้เป็นคำช้อน แต่มีความหมายต่างไป พบเพียงคำเดียว คือ

เจ้าขุนมูลนาย      ปัจจุบันเขียน

เจ้าขุนมูลนาย      มีความหมายเชิงอุปมาว่า เจ้ายศเจ้าอย่าง เกียรติมาถึงขุนนาง

๔. สมัยอยุธยาใช้เป็นคำช้อน      ปัจจุบันใช้เป็นคำช้อนที่มีความหมายเหมือนเดิม แต่ปัจจุบันเปลี่ยนแปลงรูปคำใดคำหนึ่ง ส่วนคำอีกคำหนึ่งมีรูปคำคงเดิม

คำช้อนสมัยอยุธยา

ยากแค้นขาดแคลน

อุทหนุนเพิ่มเติม

เบียดบังอำพราง

ร้องแรกแหกเศี่ยง

ประบัดผลัดเปลี่ยน

ไพร่ฟ้าข้าคน

ช่างมั่งาเขือก

กัณฑ์ฮ้อสิน

คำช้อนสมัยปัจจุบัน

ยากแค้นแสนเข็ญ

อุทหนุนจนเจือ

บีบบังอำพราง

ร้องแรกแหกกระเชอ

ดระบัดผลัดเปลี่ยน

ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน

ช่างม้าวัวควาย

กัณฑ์ยมสิน

๕. สมัยอยุธยาใช้เป็นคำช้อน สมัยปัจจุบันยังคงใช้เป็นคำช้อนที่มีความหมายเหมือนเดิม แต่มีการเปลี่ยนแปลงรูปคำไปบ้างเล็กน้อย

คำช้อนสมัยอยุธยา

ทำชั่วช่าย

ผ้าผ่อนท่อนแพร

มักไต่ไกรมี

ทักตืนสั่นมือ

คำช้อนสมัยปัจจุบัน

คบชั่วช่าย

ผ้าผ่อนท่อนสไบ, ผ้าผ่อนแพรพรรณ

มักไต่ไกรดี, อยากรไต่ไกรดี

ทักตืนตัดมือ

จับมือถือนม

ใจใหญ่ไฟสูง

จับมือถือแขน

มักใหญ่ไฟสูง

๖. สมัยอยุธยาใช้เป็นคำซ้อน สมัยปัจจุบันยังใช้เป็นคำซ้อนที่มีความหมายเหมือนเดิม แต่เปลี่ยนแปลงการลำดับคำ

คำซ้อนสมัยอยุธยา

หลักหินไว้ซ่อน

กล่าวหาห้องร้อง

ไต่ฟ้าหลัวเขียว

คำซ้อนสมัยปัจจุบัน

หลักหินซ่อนไว้

กล่าวหาฟ้องร้อง

ไต่หลัวฟ้าเขียว

๗. สมัยอยุธยาใช้เป็นคำซ้อน ๔ คำ สมัยปัจจุบันใช้เฉพาะคำคู่ใดคู่หนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้โดยมีความหมายคงเดิม

คำซ้อนสมัยอยุธยา

เลือกใส่ซุ่มซ่อน

หลักตอเสียนหนาม

พิศทุลร้ายเรียน

รูปคำที่ใช้ในปัจจุบัน

ซุ่มซ่อน

เสียนหนาม

เพ็ดทุล (คำ “ร้ายเรียน” ในสมัยอยุธยาหมายความว่าเหมือน “พิศทุล” คือ บอกให้รู้ปัจจุบัน ใช้ในความหมายว่า เรียน, ศึกษาเท่านั้น)

ต่อแย้งถุ่มเถียง

โยกถอนคลอนสนั่น

เร็ดร้างค้ำสูง

ย้อยแย้งแซ่งเขน

มณฑินนิลโทษ

ตีตำผ่าวาย

สำรอกปากแซง

ถุ่มเถียง

โยกถอน

เร็ดร้าง, ค้าง, สูญ

ย้อยแย้ง

มณฑิน

ตีตำ

สำรอก, ปากแซง

### คำข้อน ๔ คำ แบบที่ ๒ ปัจจุบันใช้ในลักษณะดังนี้

คำข้อนสมัยอยุธยา

เคือกนื้อรื้อนใจ

ผิตลุกเมีย

นื้อพ้งนังชาต

นมบกอกพร่อง

รูปคำที่ใช้ในปัจจุบัน

เคือกนื้อรื้อนใจ

ผิตลุกเมีย, ผิตลุกผิตเมีย

นื้อหนังพ้งหมต

ไม่ปรากฏใช้ในปัจจุบัน

### คำข้อน ๔ คำ แบบที่ ๓ ปัจจุบันใช้ในลักษณะดังนี้

๑. สมัยอยุธยาใช้เป็นคำข้อน ปัจจุบันยังคงใช้เป็นคำข้อน โดยมีความหมายเหมือนเดิม

กองบาปกองกำม

(ปัจจุบันเขียนกองบาปกองกรรม)

ผู้เถ้าผู้แก่

(ปัจจุบันเขียนผู้เฒ่าผู้แก่)

ตากแตกตากฝน

ร่วมทุกข์ร่วมสุข (ปัจจุบันเขียนร่วมทุกข์ร่วมสุข)

ตัดหัวตัดเท้า

ปล้นบ้านปล้นเมือง

ต้อก้านต้อกิง

ก้วยไม้ก้วยมือ

เที่ยวตายเที่ยวเกิด

๒. สมัยอยุธยาใช้เป็นคำข้อน ปัจจุบันนำมาใช้เฉพาะคำคู่ใดคู่หนึ่ง หรือเปลี่ยนแปลงรูปคำเป็นอย่างอื่น

คำข้อนสมัยอยุธยา

สินจ้างสินบน

ดินน้ำดินท่า

เจ้าหน้เจ้าสิน

รุกที่รุกแดน

เปนเก่าเปนประธาน

รูปคำที่ใช้ในปัจจุบัน

สินบน, สินจ้างรางวัล

ดินท่า, ท่าหน้า

เจ้าหน้

รุกที่, รุกที่รุกทาง

เป็นประธาน

### ๓. สมัยอยุธยาใช้เป็นคำซ้อน ปัจจุบันใช้ในความหมายคงเดิมแต่เปลี่ยนแปลงรูปคำ

| คำซ้อนสมัยอยุธยา | รูปคำที่ใช้ในปัจจุบัน                                    |
|------------------|----------------------------------------------------------|
| เข้าทันเข้ารวง   | ทันเข้ารวงเข้า                                           |
| ผู้ตายผู้ยั้ง    | ผู้ตายผู้ยู่                                             |
| เป็นยุติเป็นธรรม | เป็นธรรม                                                 |
| หลายคาบหลายครา   | หลายครั้งหลายครา, หลายครั้งหลายหน, หลาย<br>ครั้งหลายคราว |
| ตามสัจตามจริง    | ตามสัจจริง, ตามจริง, โดยสัจจริง                          |

#### คำซ้อน ๔ คำ แบบที่ ๔ ปัจจุบันใช้ในลักษณะดังนี้

| คำซ้อนสมัยอยุธยา | รูปคำที่ใช้ในปัจจุบัน         |
|------------------|-------------------------------|
| สิ้นร่างบันดาตัว | สิ้นเนื้อประดาตัว             |
| กินแห่งแคลงใจ    | กินแห่งแคลงใจ (ใช้เหมือนเดิม) |
| บาทชำน้าใจ       | เจ็บชำน้าใจ                   |
| ร้อนเนื้อบาทใจ   | เดือดเนื้อร้อนใจ              |

#### คำซ้อน ๔ คำ แบบที่ ๕ ปัจจุบันใช้ในลักษณะดังนี้

| คำซ้อนสมัยอยุธยา  | รูปคำที่ใช้ในปัจจุบัน           |
|-------------------|---------------------------------|
| แก้วแหวนเงินทอง   | แก้วแหวนเงินทอง (ใช้เหมือนเดิม) |
| ช้างม้าโคกระบือ   | ช้างม้าวัวควาย                  |
| ไร่นาเรือกสวน     | เรือกสวนไร่นา                   |
| สุม่ส่อนช้อนชานาง | ไม่ปรากฏใช้ในปัจจุบัน           |

#### คำซ้อน ๕ คำ

ทั้งได้กล่าวมาแล้วว่าภาษาไทยสมัยปัจจุบันไม่นิยมคำซ้อนที่มีคำเป็นจำนวนกี่ ดังนั้น คำซ้อน ๕ คำ จึงไม่ปรากฏใช้ในภาษาไทยปัจจุบัน เช่นเดียวกับคำซ้อน ๓ คำ คำซ้อน ๔ คำ

ที่ปรากฏในสมัยอยุธยาชั้น สมัยปัจจุบันนำมาใช้ในลักษณะต่างๆ โดยเปลี่ยนแปลงรูปคำ แต่ไม่เปลี่ยนแปลงความหมายดังนี้

คำซ้อนสมัยอยุธยา

ผ้าผ่อนท่อนแพรพรรณ

การพนบนอบ

ใจใหญ่ไผ่สูงศักดิ์

ห้วยหนองคลองบึงบาง

รูปคำที่ใช้ในปัจจุบัน

ผ้าผ่อนท่อนสไบ, ผ้าผ่อนแพรพรรณ

การพนบนอบ

มักใหญ่ไผ่สูง

ห้วยหนองคลองบึง, ห้วยหนอง, บึงบาง

ห้วย, หนอง, คลอง, บึง, บาง

คำซ้อน ๖ คำ

คำซ้อนประเภทนี้ในภาษาไทยสมัยปัจจุบันพบจำนวนน้อยมาก และมักพบเป็นจำนวนอุปมา เช่น ชิงกี๊รา ช้างก็แรง และกดในข้อ งอในกระดูก ที่เป็นด้วยคำคล้องจองใช้พูดใช้เขียนก็มี เช่น ออกตาหลับ ขับตานอน และจับไม่ได้ ไล่ไม่ทัน คำซ้อน ๖ คำ ในสมัยอยุธยาปัจจุบันไม่ปรากฏใช้ตรงตามรูปคำเดิม แต่มีการเปลี่ยนแปลงรูปคำมาใช้ในลักษณะต่างๆ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงความหมายดังนี้

— ชนิดที่ขยายคำตั้ง ๑ คู่ เป็น ๓ คู่

คำซ้อนสมัยอยุธยา

ไม้คั่นก้านคันทนอศินลา

ถิ่นฐานบ้านเมืองเย้าเรือน

เสียดจัญไรไทยอุบ่าว

พื้นเพื่อนวิปริตผิตเพี้ยน

รูปคำที่ใช้ในปัจจุบัน

ปรากฏใช้แต่ก้านคันทน (อศิน) และ คันทน (อศินลา)

ส่วนคำซ้อน “ไม้คั่นก้านคันทน” ไม่ปรากฏใช้ใน

ภาษาไทยปัจจุบัน

ถิ่นฐานบ้านเมือง, บ้านเมือง, เย้าเรือน

เสียดจัญไร

พื้นเพื่อน, วิปริต, ผิตเพี้ยน



ตกรรหมกไหม้ไต้บาตาล  
 ตีเตียนนินทาว่ากล่าว  
 อามิสินจ้างสินบน  
 ร้องฟ้องพิพาทกล่าวหา  
 พินาศนิบหายล้มตาย  
 แทะโลม, หยิกหยอก

ตกรรหมกไหม้  
 ตีเตียน, นินทาว่ากล่าว, นินทา, ว่ากล่าว  
 อามิสินจ้าง, สินจ้างสินบน, สินบน  
 ฟ้องร้อง, พิพาท, กล่าวหา  
 พินาศนิบหาย, ล้มตาย  
 แทะโลม, หยิกหยอก

— ชนิดที่ขยายคำตั้ง ๓ คำ เป็น ๖ คำ

### คำซ้อนสมัยอยุธยา

ของเขาตกพอกเขาหล่น  
 ยอดความลุกปลุกความนึ่ง  
 ตีให้เหลกแตกเป็นท่อน  
 ตัดกิ่งก้านรานต้นไม้

### รูปคำที่ใช้ในปัจจุบัน

ไม่ปรากฏใช้คำซ้อนนี้ใช้แต่ ของเขาตก  
 ไม่ปรากฏใช้ในปัจจุบัน  
 ไม่ปรากฏคำซ้อนนี้ ใช้แต่ ตีให้เหลก, ตีให้แตก  
 ไม่ปรากฏคำซ้อนนี้ ใช้แต่ ตัดกิ่งก้านรานต้นไม้

### คำซ้อน ๘ คำ

คำซ้อนประเภทนี้ภาษาไทยสมัยปัจจุบันพบน้อย มักพบเป็นสำนวน เช่น กินอยู่กับปากอยากอยู่กับท้อง ในสมัยอยุธยาพบคำซ้อนประเภทนี้เป็นจำนวนหลายคำ คำซ้อน ๘ คำ ที่พบในสมัยอยุธยาไม่ปรากฏใช้ในปัจจุบันแต่มีปรากฏใช้ในรูปคำซ้อน ๔ คำ และยังเปลี่ยนแปลงรูปคำมาใช้ในลักษณะต่าง ๆ อีกโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงความหมายดังนี้

### คำซ้อนสมัยอยุธยา

ตกเตือนสั่งสอนกำชับว่ากล่าว  
 แม่นยำชำนาญขึ้นปากขึ้นใจ  
 ประจามิตรข้าศึกศัตรูหมู่ร้าย  
 ทำนอกทำเหนือทำเหลือทำเกิน

### รูปคำที่ใช้ในปัจจุบัน

ตกเตือนสั่งสอน, ว่ากล่าวตกเตือน, ตกเตือนว่ากล่าว  
 สั่งสอน, กำชับ  
 แม่นยำชำนาญ, ขึ้นปากขึ้นใจ, แม่นยำ, ชำนาญ  
 บัณฑิต, ข้าศึกศัตรู, ศัตรูหมู่ร้าย, ข้าศึกศัตรู  
 ทำเกิน ทำนอกเหนือ

คำซ้อนในภาษาไทยสมัยอยุธยาที่ถ่ายทอดมายังปัจจุบันนั้น บางคำคงรูปและคงความหมายเดิม บางคำคงรูปเดิมแต่ความหมายเปลี่ยนแปลงไป บางคำมีความหมายคงเดิมแต่รูปคำและการเรียงคำเปลี่ยนแปลงไป แต่ก็มีคำซ้อนจำนวนไม่น้อยที่ไม่ปรากฏใช้ในภาษาไทยปัจจุบัน

จะสังเกตเห็นว่า คำซ้อนในภาษาไทยสมัยอยุธยาประเภทที่มีคำจำนวนคู่ คือ คำซ้อน ๓ คำ และคำซ้อน ๕ คำ ไม่ปรากฏใช้ในปัจจุบัน แม้จะมีได้ปรากฏตามรูปคำซ้อนเดิม แต่ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นรูปคำซ้อนที่มีคำจำนวนคู่ใช้ในปัจจุบันโดยการเติมหรือตัดคำบางคำ เช่น คำ “ปล่อยปละละ” ซึ่งเป็นคำซ้อน ๓ คำ ถ้าตัดคำ “ละ” ออกจะได้คำซ้อน ๒ คำ คือ “ปล่อยปละ” หรือเติมคำ “เลย” จะได้คำซ้อน ๔ คำ คือ “ปล่อยปละละเลย” และคำ “มักใหญ่ไผ่สูงศักดิ์” ซึ่งเป็นคำซ้อน ๕ คำ ถ้าตัดคำ “ศักดิ์” จะได้คำซ้อน ๔ คำ คือ “มักใหญ่ไผ่สูง” เป็นต้น เหตุที่มีการเปลี่ยนแปลงรูปคำเช่นนี้ คงเป็นเพราะคำซ้อนที่มีคำจำนวนคี่นั้นไม่สะดวกในการออกเสียง จึงมีการปรับคำเพื่อให้ได้คำซ้อนจำนวนคู่ ซึ่งทำให้สะดวกในการออกเสียงทั้งยังมีจังหวะน่าฟังขึ้น

การสร้างคำซ้อนในภาษาไทยสมัยอยุธยา นอกจากจะเป็นการสร้างคำใหม่เพื่อประโยชน์ในด้านความหมายเป็นสำคัญแล้ว การสร้างคำซ้อนสมัยอยุธยายังเป็นการสร้างความไพเราะให้แก่ภาษาค้วย คำซ้อนทำให้ภาษาร้อยแก้วในสมัยอยุธยามีลีลาประจักษ์รองเพราะถ้อยคำจะสัมผัสรับกันเป็นท่วงทำนอง และให้จังหวะหนักเบาที่ฟังรื่นหู มีผู้กล่าวถึงสำนวนภาษาในสมัยอยุธยาว่า “จริงอยู่ที่สมัยกรุงศรีอยุธยานั้นสำนวนการเขียนละเอียดดีกว่าสมัยสุโขทัย แต่การใช้ถ้อยคำฟุ่มเฟือย กล่าวซ้ำซาก ถ้อยคำที่เป็นพลความมีมากกว่าถ้อยคำที่เป็นแก่นสาร”<sup>๑</sup> คำกล่าวที่ว่า “ใช้ถ้อยคำฟุ่มเฟือย” ก็คงจะหมายถึงการใช้คำซ้อนซ้อนกันเป็นจำนวนมาก ๆ นั้นเอง ถ้าพิจารณาให้ถ่องแท้จะเห็นว่าการซ้อนคำดังกล่าว มิใช่เป็นการซ้อนคำที่ไร้ความหมาย กล่าวคือ แม้บางคำจะไม่ได้ทำให้เกิดความหมายใหม่แต่การซ้อนคำก็ทำให้ถ้อยคำหนักแน่นจริงจังและชัดเจน ทั้งยังสะท้อนอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดของผู้พูดด้วย เช่น

๑. ธาณินทร์ กรชัยเชียร, ภาษากฎหมายไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓) หน้า ๑๔

“กรั้นเสร็จการพิธีแล้ว จึงให้เอาไก่นั้นไปปล่อยเสียนอกเมืองให้มันหา สะเดี้ยด  
จัญไรไถยอุบ้ทว ไปให้พ้นพระนครเสีย” (๑ กฏ ๑๒๖)

“แลคำรบหนบนอบยอบ กายวาจาใจแก่พระราชา” (๔ กฏ ๒๑๐)

คำซ้อนเป็นวิธีการสร้างคำที่มีคุณค่าเอนกประสงค์ แทนที่เสียตายที่ปัจจุบันใช้คำ  
ซ้อนน้อยลง ส่วนใหญ่จะใช้เฉพาะในการพูดจาเท่านั้น ส่วนในการเขียนไม่นิยมใช้คำซ้อน  
ด้วยเหตุนี้กระมังจึงมีผู้กล่าวว่าภาษาไทยในสมัยอยุธยา “ใช้ถ้อยคำฟุ่มเฟือย”

### หนังสืออ้างอิงเพิ่มเติม

กาญจนา นาคสกุล. “แบบเสริมสร้อยในภาษาไทยและภาษาเขมร.” ใน *กรองภาษาและ  
วรรณกรรม*. กรุงเทพฯ : ศรีเมืองการพิมพ์, ๒๕๑๖.

บรรจบ พันธุเมธา. *ลักษณะภาษาไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๔.

พ. นววรรณ (นามแฝง). *การใช้ภาษา*. พระนคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๑๓.

รัชฎาพรณ เศรษฐวัฒน์. “คำซ้อนในภาษาไทย.” *วิทยานิพนธ์ปริญญาโท* ภาณบัณฑิตศึกษ  
วิชามัธยมศึกษา คณะบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖.

## เอมิล โซลา : จากอัตถนิยมสู่ธรรมชาตินิยม

### หมายเหตุผู้แปล

บทความนี้เก็บความ แปล และเรียบเรียง จาก Georg Lukács, "Pour le centième anniversaire de la naissance de Zola", in *Balzac et le réalisme français*, Maspéro, Paris : ๑๙๗๓ หน้า ๘๒-๑๐๕

เอมิล โซลา (Emile Zola : ค.ศ. ๑๘๔๐-๑๙๐๒) นักเขียนฝรั่งเศส มีผลงานนวนิยายปรากฏในช่วงกึ่งหลังศตวรรษที่ ๑๙ เป็นผู้เสนอแนวเขียนแบบธรรมชาตินิยม ซึ่งเป็นแนวการเขียนที่มีแบบเฉพาะของตัวเอง นวนิยายชิ้นเอกของเขาชื่อเรื่อง *Germinal* ชาลส์มาน คำเพลิง แปลจากฉบับภาษาอังกฤษให้ชื่อว่า "พืชพันธุ์แห่งการต่อสู้" สำนักพิมพ์เม็ดทราย, ๒๕๒๓

Georg Lukács ผู้เขียนบทความนี้เป็นนักทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ชาวฮังการี เป็นที่รู้จักในวงวรรณกรรมยุโรปในฐานะนักวิจารณ์วรรณกรรมแนวมาร์กซิสต์ และมีผลงานค้นคว้าวรรณกรรมแนวอัตถนิยมของยุโรปที่เด่นมาก บทความที่นำมาแปลนี้เป็นตัวอย่างหนึ่งของการวิจารณ์นักเขียนและผลงาน ในแง่ที่สัมพันธ์กับกระแสวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ของยุคสมัย

Lukács วิเคราะห์โซลาในแง่มุมที่ต่างไปจากแนวการวิจารณ์ของนักประวัติศาสตร์ฝรั่งเศสกลุ่มที่ตั้งตัวเป็นนักวิจารณ์อรรถจริยธรรม (critique moraliste) ตัดสินคุณค่าของงานวรรณกรรมและตัวนักเขียนจำกัดแคบอยู่บนมาตรฐานทางศีลธรรมของตนเอง เช่น ที่เสนอของ J. Calvet ใน *Petite histoire illustrée de la littérature française*, Editions J. de Gigord, Paris : ๑๙๖๖ ที่กล่าวถึงโซลาไว้ว่า "ในประเทศฝรั่งเศส ไม่มีใครอ่านหนังสือของเขานักเลย" ด้วยเหตุที่ว่า "หนังสือของเขาเป็นปฏิปักษ์ต่อความงาม และความรัก ปฏิเสธทุกสิ่งทั้งและมีคุณประโยชน์ เป็นหนังสือที่แสดงให้เห็นความเกลียดชังของมนุษย์ที่มีต่อมนุษย์ด้วยกัน" (จากสำนวนแปลของ รศ. ดร. สิทธิา พินิจภาวดี ในหนังสือ "วรรณคดีฝรั่งเศส", สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, กรุงเทพฯ : ๒๕๒๔, หน้า ๒๖๖-๒๖๘)

กรรณิกา จรรย์แสง